

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ

ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ



ΑΜΦΙΣΣΑ
1983

Ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο ἀπ' τὴν

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσα, Πανουργιά 1

Τεύχος 27, Ἰούλιος - Σεπτέμβριος 1983

Ἵπεύθυνος γιὰ τὴν ὅλην: Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός

Δημ. Γούναρη 39, Ἀμαρούσιον, τηλ. 80.25.926

Ἵπεύθυνος τυπογραφείου: Γεώργιος Μπρουζιώτης

Κωλέττη 4 - Ἀθῆναι - Τηλ. 360.38.20

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεώργιος Κουτσοκλένης, πρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Εἰδεγνία Γερολυμάτου, ἀντιπρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Πάλλας, γραμματεὺς Ε.Φ.Μ.

Γεώργιος Καρανδρος, ταμίας Ε.Φ.Μ.

Χρυσὴ Μοσκαχλαειδῆ, ἑφορος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Ἀγουρόπουλος

Γεώργιος Βακράκης

μέλη Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ.



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
—Ἐπικαιρότητες, τοῦ Δ.Ι.Κ.	1/817
—Ὁ Γάμος, τοῦ Γεωργ. Ν. Κουτσοκλένη	4/820
—Στὸ Δάφνο καὶ τὸν Κόρακα, τοῦ Γιάννη Δαφναίου	16/832
—Οἱ ἀμπαράλογοι, τοῦ Μήτσου Ἑλάτου	23/839
—Ὁ Μπάρμπα - Μαθιός, τοῦ ΓΕΝΙΚΟς	28/844
—Ἐνα θλιβερὸ πανηγύρι, τοῦ Γιώργου Παπαϊωάννου	29/845
—Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας	29/848

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ἀπ' ὅσα ὁ Ταχυδρόμος μᾶς φέρνει

Ὁ συμπατριώτης μας ποιητής Φοῖβος Δέλφης, Ἀθήνα, μᾶς ἔστειλε τὴν παρακάτω ἐπιστολή:

«Ἀγαπητοί μου συμπατριῶτες.

Πάλι καλὰ ποὺ θρέθηκε ὁ Δ. Ι. Κολοβὸς νὰ μ' ἀναφέρει, καὶ δὲν ξέρω ἂν εἶναι Φωκέας. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔχει νὰ κάνει. Τὸν εὐχαριστῶ ἐγκάρδια. Πάντως λυπᾶμαι ποὺ ἡ πατρίδα μου μ' ἀγνοεῖ, ἡ Φωκίδα, καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ γενέτειρα, οἱ Δελφοί. Στις 14 τοῦ τρέχ. ὁ Πολιτιστικὸς Σύλλογος Δελφῶν ὀργάνωσε γιὰ νὰ μὲ τιμήσει μιὰ μεγάλη ἐκδήλωση καὶ μοῦ ἀπένειμε τὸ χρυσὸ μετάλλιο καὶ δίπλωμα. Καὶ ὁ νέος Δήμαρχος ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμία του νὰ μὲ ἐορτάσει τὸν ἐρχόμενο Ἀπρίλη μ' ἓνα πανδελφικὸ συνέδριο καὶ μὲ τὴν ἀπονομὴ τῶν κλειδιῶν τῆς πόλης. Τὸν εὐχαριστῶ γιατί μ' αὐτὴ του τῇ γιορτῇ οἱ Δελφοὶ τιμῶνται καὶ ὁλόκληρη ἡ Φωκίδα. Εὐχαριστῶ λοιπόν, ἀπὸ καρδιάς τὸν κ. Δ. Ι. Κολοβὸ γιὰ ὅ,τι ἔγραψε γιὰ μενα στὴν πρώτη σελίδα τῶν «Σελίδων ἀπ' τῇ Φωκίδα».

Ὁ ἀγαπητὸς Κολοβὸς μεταξὺ ἄλλων σημειώνει:

«Δὲν γνωρίζω τί ἀκριβῶς ἐκπροσωποῦν στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἱταλίας οἱ ἀναφερόμενες πόλεις...». Δὲν παρακολουθεῖ, ὅπως φαίνεται, τὸν ἀθηναϊκὸ τύπο ποὺ συχνὰ μ' ἀναφέρει. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἡ Ἱταλία ποὺ μὲ τιμᾷ ἀλλὰ καὶ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Σὲ εἴκοσι γλῶσσες ἔχουν μεταφραστεῖ τὰ ποιήματά μου καὶ τέσσερα βιβλία μου ἔχουν βγεῖ στὸ ἐξωτερικόν. Μὲ τὸ ἔργο μου ἔχουν ἀσχοληθεῖ διάσημοι εὐρωπαῖοι κριτικοί. Οἱ πιὸ μεγάλοι ραδιοφωνικοὶ σταθμοὶ τοῦ κόσμου ἔχουν μιλήσει γιὰ τὸ ἔργο μου. Καὶ πολλές ἄλλες τιμὲς μοῦ ἔχουν γίνει, τιμὲς τοῦ ἀντανάκλου στὴν πατρίδα μας. Αὐτὰ ὅλα δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀγνοεῖτε. Βιβλία μου θὰ σᾶς φέρω ὅταν θάρθω στοὺς Δελφούς. Σᾶς στέλνω τὸ περιοδικό μου μὲ παγκόσμια συνεργασία, ποὺ ἐπανεκδίδεται, μαζί μὲ τὴν ἀγάπη μου καὶ τὶς εὐχές μου.

Φοῖβος Δέλφης.

Σχολιάζοντας τὰ γεγονότα

1. — ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ. Όλοφάνερη εἶναι ἡ ἔλλειψη κάθε φροντίδας γιὰ τὸ «λόγγο» μας — ἡ τουλάχιστον γιὰ τὸν περισσότερο — καὶ πολλὰ τὰ σημάδια τῆς αὐξανόμενης ἐγκατάλειψής του. Τ' ἀγρελίδια, πού περάσαν, κιόλας, τὰ σταυρώματα, τὰ θάτα καὶ οἱ ἄλλοι θάμνοι πού θέριεψαν, τ' ἀγριοχόρταρα πού σκέπασαν τὰ πάντα ἀρχίσαν νὰ περισφίγγουν τ' ἀκλάδευτα καὶ ἀόργωτα ἐλαιόδεντρα καὶ σιγὰ - σιγὰ νὰ τὰ πνίγουν — δὲν εἶναι λίγα κείνα πού ξεραθῆκαν ὀλοκληρωτικά. Καί, ὅπως φαίνεται, δὲν θ' ἀργήσει ἡ ὥρα πού ὁ εὐφορος καὶ γραφικὸς «λόγος» πού ξέραμε ἢ θὰ γίνει ἀδιάβατος καὶ θὰ πάρει τὴ μορφή ἀγρίου ρουμανιοῦ ἢ θὰ ξεραθεῖ ἐντελῶς.

Τὰ αἷτια τῆς κατάστασης αὐτῆς δὲν εἶναι, διόλου δυσκολόερετα. Ἡ πολυδάπανη καλλιέργεια — τὸ ἡμερομίσθιο ὄχι μόνο τοῦ κλαδευτῆ, τοῦ ὀργωτῆ, τοῦ τιναχτῆ, ἀλλὰ καὶ τοῦ πιὸ ἀνίδεου ἐργάτη ἔφτασε στὰ ὕψη — οἱ χαμηλές, γιὰ γέλια ἢ γιὰ κλάματα, τιμές τοῦ προϊόντος καὶ ἡ σχεδὸν ἀνύπαρκτη ζήτησή του — δυὸ ἐσοδεῖς θρίσκονται στίς κάδες αὐτῇ τῇ στιγμή — μιλοῦν εὐγλωττα γιὰ τὰ αἷτια καὶ προδικάζουν τ' ἀποτέλεσμα. Ἡ προσοδοφόρος αὐτῇ πηγὴ, πού γιὰ πολλὰ χρόνια, ἐξασφάλιζε τὸ εἰσόδημα πολλῶν καὶ συμπλήρωνε τὸ μισθὸ ἢ ἡμερομίσθιο ἄλλων, εἶναι, φαίνεται, καταδικασμένη καὶ ὀδηγεῖται στὸν ἀφανισμό. Κρίμα.

Μοναδικὴ ἐλπίδα σωτηρίας ἀποτελεῖ ἡ λήψη ἀπὸ τὴν πολιτεία δραστηκῶν — καὶ λυσιτελῶν — μέτρων ἀπορρόφησης τῆς παραγωγῆς καὶ ὑποβοήθηση, μὲ κάθε τρόπο, τῆς ἐξαγωγῆς της. Καὶ μάλιστα σύντομα, προτοῦ τὰ παρατήσουν καὶ οἱ λιγοστοὶ καλλιεργητὲς πού ἀκόμα ἀπομένουν, διογκώνοντας τὸ κύμα τῆς ἀοιτυφιλίας, ἢ διεκδικήσουν τὴν προστασία τοῦ κρατικοῦ κορβανᾶ — περιμοδοτήσεις, συγκεντρώσεις προϊόντος, τιμές ἀσφαλείας κλπ. — ὅπως ἔχουν ἤδη κάνει οἱ παραγωγοὶ τόσων ἄλλων προϊόντων, μέτρου ἀντιοικονομικοῦ, θέβαια, καὶ σὲ τελικὴ ἀνάλυση ἀντικοινωνικοῦ.

Οἱ ἀρμόδιοι, καί, ἰδιαίτερα, οἱ τοπικοὶ φορεῖς πρέπει νὰ ἀναζητήσουν ἄμεσες λύσεις — ἡ κατάσταση ἐπείγει.

2. — ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ. Μὲ χαρὰ καὶ ἱκανοποίηση πληροφορηθήκαμε ὅτι τὸν Αὐγουστο ὁ Πολιτιστικὸς Σύλλογος Δελφῶν «Δελ-

φική Ἀμφικτυονία» τίμησε τὸ συμπατριώτη μας ποιητὴ Φοῖβο Δέλφη γιὰ τὴν προσφορά του στὰ γράμματα — σχετική πρότασή μας ἔχει δημοσιευθεῖ στὸ προηγούμενο τεύχος.

Μιά πλειάδα λογοτεχνῶν παρουσίασε τὸ ἔργο τοῦ τιμώμενου στὸ πυκνὸ ἀκροατήριο καὶ ὁ Σύλλογος τοῦ ἀπένειμε χρυσὸ μετάλλιο καὶ τιμητικὸ δίπλωμα.

Ἦταν πιὰ καιρὸς.

3. — ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ. Συμπατριώτης μας, ἀναγνώστης τοῦ περιοδικοῦ, μᾶς ὑπέδειξε, τηλεφωνικῶς, μία παράλειψή μας. Στὸν πίνακα τῶν Φωκέων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν στὴ Μάχη τῆς Κρήτης, μᾶς εἶπε, ποῦ δημοσιεύθηκε στὸ προηγούμενο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ, πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἱτιώτη Ἰωάννη Θ. Παπαπαναγιώτου, δευτεροετῆ μαθητῆ τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων. Ὁ μόλις εἰκοσάχρονος εὐελπὶς ἀκολούθησε τὴ Σχολή στὴ δραματικὴ ὁσο καὶ ἡρωϊκὴ πορεία της στὴν Κρήτη καὶ σκοτώθηκε στὴν περιοχὴ Χανίων.

Εὐχαρίστως δημοσιεύουμε τὴν πληροφορία τοῦ συμπατριώτη μας - ἀναγνώστη μας καὶ ἀποτίουμε τὸν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς σ' ἓναν ἀκόμα ξεχασμένο Φωκέα.

Δ. Ι. Κ.

Συμπατριώτη.

Διάβασες τὰ «ΦΩΚΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»; Ἄν ὄχι μὴν τὸ ἀμελήσεις. Εἶναι ὅ,τι καλλίτερο ἔχει ὁ τόπος μας.

Καὶ παράλληλα ζήτησε καὶ τίς «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ». Εἶναι μιὰ ζωντανή, ὅσο καὶ πιστή, εἰκόνα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μας στὸν τομέα τους καὶ ἀποστέλλονται δωρεάν.

Ο ΓΑΜΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ

Συνεχίζοντας την προσπάθεια της καταγραφής των έθιμων της περιοχής "Αμφισσας, των σχετικών με τα κυριότερα γεγονότα της ζωής του ανθρώπου, θα αναφερθώ σήμερα στο γάμο.

Για τον άρραβώνα και το πλύσιμο των προικιών έγραφα στις «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ» στα τεύχη 19 και 23.

Ο γάμος δεν είναι απλό πράγμα. Είναι το σπουδαιότερο συμβάν του ανθρώπου. Χρειάζεται μεγάλη προσοχή στην έκλογή του συντρόφου της ζωής. "Αν σκεφθεί κανείς ότι πολλές φορές δεν ρωτούσαν τα παιδιά τους οι γονείς αν θέλουν να παντρευτούν ή αν θέλουν για ταίρι τους, για παντοτεινό σύντροφό τους, το πρόσωπο που τους όρίζουν και, ακόμα, πώς τότε ή λέξη «διαζύγιο» ήταν έντελως άγνωστη και το νόημά της άδιανόητο, τότε θα μπορέσει να καταλάβει πόσο σοβαρό είναι το γεγονός του γάμου.

Βέβαια οί γονείς προσπαθοῦσαν πριν δώσουν το λόγο τους, και αν δεν υπήρχε άλλη σκοπιμότης, να έρευνήσουν κατά βάθος. Ξεκίνησαν, όταν αποφάσιζαν να διαλέξουν τη νύφη, απ' το σόϊ της κοπέλλας : «Σκύλα από μαντρί και γυναίκα από σόϊ» λέει μιὰ παροιμία. Κι' ακόμα «παπούτσι απ' τόν τόπο σου κι' ἄς εἶν' και μπαλωμένο» λέει κά

ποια ἄλλη. "Επρεπε δηλαδή να είναι γνωστό το σόϊ. Να μην έχει ἄρρώστιες θαρειές και ἀνιάτες — κληρονομικές — να είναι ήθικό νά, νά... κι' ἄκόμα νᾶναι ὁμορφο... για να μπορούν να «ξοδευτούν» τα κορίτσα που πιθανόν να γεννηθούν απ' το ζευγάρι.

Γι' αυτό κατά τις ήμέρες του γάμου βλέπεις πολλά δάκρυα. Γάμος ἄκλαυτος δεν ὑπάρχει.

Ο γάμος λοιπόν σαν σπουδαιότερος σταθμός του βίου γίνεται με μεγαλοπρέπεια ἀνάλογη και δίδεται, θα ἔλεγα, τόση σχολαστικότητα και στις πιο μικρές λεπτομέρειες ἄκόμα που δεν τις συναντᾶς ἄλλου.

Νομίζω πώς είναι το μόνο γεγονός που έχει τόσες παραλλαγές ἀπο χωριό σε χωριό. Βέβαια στα θασικά του σημεία δεν ἔχουμε μεγάλες διαφορές.

Λοιπόν ἀφοῦ τα πάντα είναι ἔτοιμα και τα προικιά πλυμένα ἄρχίζει ἡ διαδικασία.

Τετάρτη σήμερα, πριν την Κυριακή του γάμου ἀφοῦ αὐτός γινόταν πάντα την Κυριακή. Ἡ νύφη φωνάζει τις φίλες της και γεμίζουν τα προικιά. Δηλαδή τα στρώματα, τα μαξιλάρια, τις μαξιλάρες κλπ. με τα γιομίδια.

Στη Σεγδίτσα το στρώμα το γεμίζει με τσόλια ή πεθερά της νύφης, που συνοδεύεται ἀπο ένα μικρό παιδί.

Τὸ θράδυ τῆς ἴδιας ἡμέρας ἀναπιάνονται τὰ προζύμια. Στὰ χωριά τῆς Γραβιάς ἡ διαδικασία αὐτὴ παίρνει ξεχωριστὸ χαρακτήρα.

Ἰδιαιτέρα στὰ Καστέλλια, τὰ προζύμια πιάνονται μὲ τὸν παρακάτω τρόπο:

Καλοῦνται οἱ συγγενεῖς, γειτόνοι καὶ φίλοι καὶ ὅταν φθάσουν ὅλοι, ρίχνουν σὲ μιὰ λεκάνη νερὸ καὶ λίγο ἀλεύρι. Ἡ νύφη ἢ ὁ γαμπρὸς θγάζει τὴ θέρα του καὶ τὴ ρίχνει μέσα. ἐνῶ οἱ παραθρισκόμενοι ρίχνουν μέσα κέρματα, δηλαδή τ' ἀσημῶνουν.

Μετὰ ὅσα παιδιὰ εἶναι ἐκεῖ, ἔπειτα ἀπὸ κάποιον σύνθημα ποὺ θὰ τοὺς δώσει κάποιος, ἀρχίζουν νὰ βουτοῦν μέσα στὴ λεκάνη προσπαθώντας νὰ βροῦν τὰ χρήματα καὶ προπαντὸς τὴ θέρα, γιατί αὐτὸς ποὺ θὰ τὴν βρεῖ, γιὰ νὰ τὴν παραδώσει, πρέπει νὰ πληρωθεῖ ἀπ' τὴ νύφη ἢ τὸ γαμπρὸ ἀνάλογα μὲ τὸ σπίτι ποὺ πιάνονται τὰ προζύμια, ἀφοῦ καὶ στὰ δυὸ γίνεται τὸ ἴδιο.

Κατόπιν σερβίρεται τὸ γλυκὸ καὶ μετὰ στρώνεται τὸ τραπέζι γιὰ νὰ ξαναγίνει γλέντι.

Τὸ κανονικὸ προζύμι θὰ πιαστεῖ κανονικὰ ἀπὸ καθαρὴ νοικοκυρά, γιὰ νὰ γίνουν τὰ ψωμιὰ τοῦ γάμου καὶ οἱ προβέντες ἢ πρεβέντες, οἱ ὁποῖες θὰ ἀνταλλάχθουν τὴν Κυριακή, μετὰ τὸ μυστήριο τοῦ γάμου στὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ δυὸ ἀγόρια καὶ θὰ φαγωθοῦν στὸ τραπέζι τὸ θράδυ.

Στὴν περιοχή τῆς Ἀμφισσας τὰ προζύμια γιὰ τὰ ψωμιὰ τοῦ γάμου πιάνονται ἀπὸ τρία ἀγόρια, τὰ ὁποῖα ἔχουν καὶ τοὺς δυὸ γονεῖς

τους.

Σήμερα, Τετάρτη, γίνεται καὶ τὸ κάλεσμα ἀπὸ τὴν καλέστρα τῆς νύφης ὅλων τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ γειτόνων στὸ γάμο. Σὲ μερικὰ χωριά γίνεται τὴν Πέμπτη. Ἐπίσης καὶ ὁ τρόπος τοῦ καλέσματος εἶναι διαφορετικὸς. Συνήθως γίνεται μὲ «γαρύφαλλα» τὰ ὁποῖα εἶναι τυλιγμένα σὲ μικρὸ χαρτάκι, ἀλλὰ πάντα σὲ μονὸ ἀριθμὸ (5,7,9) γιὰ ὅλο τὸ χωριό. Ἀλλὰ γιὰ ὅσους θέλουμε νὰ καθίσουν καὶ στὸ τραπέζι στέλνουμε καὶ μοσχოსάπουνο.

Στὴ Σεγδίτσα στέλνουν μῆλο στολισμένο μὲ γαρύφαλλα.

Τὸ κάλεσμα γίνεται ἀπὸ σήμερα γιατί ὅσοι εἶναι καλεσμένοι καὶ στὸ τραπέζι, πρέπει νὰ κάνουν τὴν ἐτοιμασίαν τους, δηλαδή νὰ ἀγοράσουν ἓνα «κομμάτι» κρέας γιὰ νὰ τὸ κάνουν δῶρο σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς κάλεσαν. Ἐδῶ βλέπουμε τὴ συμμετοχὴ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ὅχι μόνο στὴ χαρά, ἀλλὰ καὶ στὰ ἔξοδα τοῦ φίλου τους ἢ συγγενῆ τους.

Τὴν Πέμπτη ζυμώνουν οἱ γυναῖκες τὸ ψωμὶ τοῦ γάμου καὶ σὲ ὀρισμένα χωριά, ὅπως αὐτὰ τῆς Γραβιάς, καὶ τίς προβέντες. Τὰ σχέδια ποὺ ἔχει πάνω μιὰ προβέντα εἶναι κάτι ποὺ δὲν περιγράφεται. Ἀνάλογα μὲ τὸ μεράκι τῆς νοικοκυρᾶς βλέπεις πάνω λουλούδια, πουλιά, κλαριά καὶ ἄλλα γεωμετρικὰ σχήματα ποὺ ὅταν τελικὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ τὴν κόψῃς δυσκολεύεσαι, γιατί λυπᾶσαι τὴν καταστροφή μιᾶς τέτοιας διακόσμησης.

Τὴν Παρασκευὴ ἔχουμε πολὺ δουλειά. Σήμερα θὰ στεριωθεῖ ὁ

γίκος. Θά γίνει δηλαδή ή έκθεση τῶν προικιῶν τῆς νύφης γιά νά χαροῦν οἱ φίλοι, νά ἐντυπωσιασθοῦν οἱ χωριανοί καί οἱ συμπεθέροι καί — γιατί ὄχι; — νά σκάσουν οἱ ἔχθροί.

Χρόνια τώρα ἄρχισε ή συλλογή τῶν προικιῶν, πού διαλέχτηκαν ἔνα - ἔνα μέ προσοχή κι' ἀπ' τήν ἐποχή πού ή νύφη ἦταν ἀκόμα στό κολόπανα — «κορίτσι στό μπαούλο» λέγανε οἱ παλαιοί. Ὑφάνθηκαν ἀπό μαστόρισσες ὑφάντρες, κεντήθηκαν μέ τραγοῦδια ἀπό κεντήστρες μέ μεράκι καί ἀγοράστηκαν ἀπό τά παζάρια, κυρίως τά μπακίρια, μέ τόν πικρόξυνο ἰδρώτα τῶν γονιῶν, γιά τίς ἀνάγκες τοῦ κοριτσιοῦ καί τῆς οἰκογένειας πού θά κάνει. Νά μή τά δείξουν λοιπόν μέ καμάρι;

Στόν τοῖχο, στόν ὁποῖο ἔχει καρφωθεῖ ἀπ' τά ἀγόρια τήν περασμένη Τετάρτη, τὸ μεγάλο καρπῆτι, προκειμένου νά χρησιμεύσει σά φόντο γιά τήν έκθεση, στεργιώνεται ὁ γίκος.

Μάλλινα διπλωμένα, μαξιλάρια, σεντόνια, στροῦμπες, κεντήματα διάφορα, τραπεζομάντηλα, πετσέτες μέ τὸ μονόγραμμα τῆς νύφης, καί τόσα ἄλλα, ἄλλα στιβασμένα στό γίκο καί ἄλλα ἐκθεμένα στοὺς γύρω τοίχους, φτιάχνουν τήν έκθεση πού θά τή ζήλευε κάθε σημερινὸ λαογραφικὸ μουσεῖο.

Τά κορίτσια θάζουν τὸ γοῦστο τους καί οἱ γρηές τήν πείρα τους, ἀφοῦ ή νύφη δώσει τή γενική κατεύθυνση.

Πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι οἱ φιλενάδες τῆς νύφης ἐνῶ χαίρον-

ται — καί ἄλλες ζηλεύουν — ή νύφη δὲν εἶναι σὲ τόσο εὐχάριστη θέση. Ἀπ' τή μιὰ σκέπτεται ὅτι ἀφίνει τὸ σπίτι της, τ' ἀδελφία της, τοὺς γονεῖς της — «Μάννα μ' ἔδιωχνε ἀπὸ τὸ γονικό της κι' ὁ πατέρας μου κι' αὐτὸς μοῦ λέει φεύγα...», λέει τὸ τραγοῦδι — κι' ἀναλογίζεται τήν εὐθύνη πού ἀναλαμβάνει νά στεριώσει δικὸ της σπιτικό. Ἀπ' τήν ἄλλη ἔχει τίς γρηές, κυρίως, μέ τίς συμβουλές τους γιά τὸ τί τήν περιμένει μέ τὸν ἄντρα, μέ τήν πεθερά, τὰ κουνιάδια, μέ τίς εὐθύνες της καί ἰδιαίτερα γιά τὸ πῶς πρέπει νά συμπεριφερθεῖ ὅλες αὐτές τίς ἡμέρες, ὅπως πότε θά «σοῦρει» τὸ πόδι της, πότε θά «προσκυνήσει», πῶς θά πετάξει τὸ μῆλο κλπ. κλπ.

Κατὰ τὸ μεσημέρι εἶναι ὅλα ἔτοιμα. Μιὰ τελευταῖα ἐπιθεώρηση καί περιμένουμε τήν ἀφιξη τῆς πεθερᾶς.

Ἡ πεθερά, πού συνοδεύεται ἀπὸ λίγες φιλενάδες της, μικρὲς καί μεγάλες, θά φθάσει τὸ ἀπόγευμα καί ἀφοῦ κάνει ἐπιθεώρηση θά ράνει τὰ προικιά μέ κουφέτα, ρύζι, λουλούδια καί χρήματα. Τὸ ἴδιο θά κάνουν καί ὅλοι οἱ παραβρισκόμενοι, ἐνῶ μιὰ κοπέλλα, ἐπιτετραμένη γιά τοῦτο, ἐξηγεῖ στοὺς ξένους αὐτὰ πού βλέπουν, καί μιὰ ἄλλη τρατάρει μέ γλυκὸ τοὺς ἐπισκέπτες. Θά ἀκολουθήσει ὁ χορὸς ἀπ' τίς κοπέλλες καί τὰ παιδιὰ καί θά τελειώσει καί ή σημερινή ἡμέρα.

Σάββατο σήμερα, παραμονή τοῦ γάμου.

Ἐάν ὁ γαμπρὸς εἶναι ἀπὸ ἄλλο χωριὸ θά στείλει σήμερα νά πάρει τὰ προικιά. Πολλὲς φορές κι' ἀπὸ

τὸ ἴδιο χωριὸ νᾶναι τὰ παίρνουν σήμερα.

Τὸ πάρσιμο τῶν προικιῶν ἔχει τὸ δικό του τρόπο.

Ὁ γαμπρός, σύμφωνα μὲ τις ἐκτιμήσεις τῆς μάνας του πού, ὅπως εἶπαμε, εἶδε τὰ προικιά τῆς νύφης, ἐτοιμάζει τὰ ἀνάλογα καὶ καλύτερα ἄλλα — στὰ ὄρεινὰ μουλάρια — καὶ τὰ στέλνει. Τὰ ἀγόρια πού θὰ πᾶνε νὰ πάρουν τὰ προικιά — γυναῖκες δὲν πᾶνε — μὲ τ' ἄλογά τους. στολισμένα μὲ κόκκινες κι' ἄσπρες θελέντζες ἢ φλοκάτες τῆς καβάλας, ὅπως τις λέγανε, ξεκίνησαν καὶ ὅταν πλησιάζουν στὸ σπίτι τῆς νύφης τρέχουν μὲ σκοπὸ νὰ φθάσουν πρῶτοι γιὰ νὰ «πάρουν τὸ μαντήλι» ἀπ' τὴ νύφη ἢ ὁποῖα τὸ δένει στήν καπιστράνα ἢ τὸ χαλινὸ τοῦ ζώου. Αὐτός, ὁ πρῶτος, λέγεται «σιχαρικήρης».

Ὅταν ἔφταναν ὅλοι. γινότανε τὸ τραπάρισμα, πού ἄρχιζε μὲ γλυκὸ γιὰ νὰ καταλήξει πολὺ γρήγορα σὲ μεζὲ καὶ κρασί καὶ ἄρχιζε τὸ φόρτωμα μὲ τὴ φροντίδα καὶ τις ὁδηγίες τῶν κοριτσιῶν.

Γιὰ κάθε καλὸ κομμάτι τὰ κορίτσια, γιὰ νὰ τὸ δώσουν, ἤθελαν... ρεγάλο. Εἰδικὰ γιὰ τὸ σεντούκι γίνεται γερὸ παζάρεμα. Κάθονται πάνω καὶ δὲν ἀφίνουν τὰ παλληκάρια νὰ τὸ πάρουν, ἂν δὲν δώσουν «τάλαρα». (Θυμᾶμαι κάποτε σ' ἕνα γάμο πού τὸ πρᾶγμα παρατραβοῦσε, οἱ νέοι, ὅλοι καλοφτιαγμένα παλληκάρια, ἄρπαξαν τὸ σεντούκι μαζί μὲ τὰ κορίτσια πού κάθονταν ἐπάνω καὶ ξεκίνησαν νὰ φύγουν, ὅποτε τὰ κορίτσια ὑπεχώρη-

σαν καὶ τελείωσε ἔτσι ἡ ὑπόθεση μὲ γέλια).

Πρέπει νὰ τονίσω ἐδῶ πὼς οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ γαμπροῦ προσπαθοῦν νὰ πάρουν καὶ τὰ ἀγαπημένα λουλούδια τῆς νύφης κι' ἀκόμα νὰ κλέβουν καμιὰ κότα.

Στολίζονται τὰ ζῶα μὲ τὰ κάθε λογῆς ὑφαντὰ καὶ χρώματα καὶ ξεκινοῦν γιὰ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Σὰν φθάσουν, ξεφορτώνονται καὶ ξαναμπαίνουν στὸ γίκο, ὁ ὁποῖος θὰ χαλασθεῖ τὴν ἐπομένη Τετάρτη.

Πάνω στὸ γίκο θάζουν νὰ καθίσει ἕνα μικρὸ ἀγόρι, γιὰ νὰ κάνει ἀγόρια τὸ καινούργιο ζευγάρι.

Ἐν τῷ μεταξύ στὸ σπίτι τῆς νύφης γίνονται οἱ ἀπαραίτητες προετοιμασίες γιὰ τὸ βραδυνὸ ἀποχαιρετιστήριον τραπέζι. Ἀπόψε γιὰ τελευταῖα φορὰ θὰ φάει ἡ νύφη μὲ τοὺς δικούς της καὶ τοὺς φίλους της. γιὰτὶ ἀπὸ αὐριον πλέον θὰ ἀνήκει σὲ ἄλλη οἰκογένεια.

Ἀλλὰ καὶ στοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι πολλὴ εἶναι ἡ φασαρία. Οἱ ἄνδρες ἀσχολοῦνται μὲ τὸ σφάξιμο καὶ τὸ ψήσιμο τῶν ἀρνιῶν καὶ τὸ μαγεῖρεμα τῶν ἄλλων φαγητῶν γιὰ τὸ αὐριανὸ τραπέζι, στὸ ὁποῖο θὰ καθίσει σχεδὸν ὅλο τὸ χωριό.

Τὰ ὄργανα — κλαρίνα, βιολιά κλπ. — ἐτοιμάζονται. Οἱ νοικοκυρὲς φτιάχνουν τίς πίττες καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πού θὰ χρειαστοῦν... καὶ ἡ Κυριακὴ ἔφθασε.

Ἀπὸ τὸ πρωῒ συμπληρώνονται οἱ ἐτοιμασίες.

Ἡ νύφη στολίζεται. Ὅλες οἱ κοπέλες, πού εἶναι φίλες της καὶ συγ

γένισσές της, τὴ στολίζουν προσέ-
χοντας κάθε λεπτομέρεια. Κάτω
ἀπ' τὸ παπούτσι τῆς νύφης γρά-
φουν τὸ ὄνομά τους γιὰ νὰ παν-
τρευτοῦν μέσα στὸν ἴδιον χρόνο καὶ
γι' αὐτὸ ἡ νύφη θγαίνοντας ἀπ' τὸ
σπίτι πρέπει νὰ «σοῦρει» τὸ πόδι
τῆς γιὰ νὰ σθῶσουν τὰ γραμμένα
ὀνόματα καὶ ἔτσι «νὰ πάρει κον-
τὰ της» τὶς κοπέλες.

Ὁ γαμπρὸς στὸ δικό του σπίτι
ἐτοιμάζεται κι' αὐτός. Ὁ κουρέας
του περιμένει νὰ ρθεῖ ἡ σειρά του
νὰ τὸν ξουρίσει, ἀφοῦ «τελευταία
ξουρίζουν τὸ γαμπρό» κατὰ τὴ
λαϊκὴ ἔκφραση. Κατὰ τὸ ξούρισμα
πέφτει καὶ καμιά κουμπουριά καὶ
βαροῦν τὰ ὄργανα.

Ὅταν ὅλα εἶναι ἔτοιμα φθάνει ὁ
κουμπάρος μὲ τοὺς δικούς του καὶ
ὅλοι μαζί ξεκινοῦν γιὰ τὸ σπίτι τῆς
νύφης. Σὰν φθάσουν, ὁ γαμπρὸς
παίρνει τὴν εὐχὴ τῶν πεθερικῶν
του καί, σὲ πολὺ λίγες περιπτώ-
σεις, ὁ κουριάδος φορᾷ τὰ παπού-
τσια τῆς νύφης στὰ πόδια της. Οἱ
γεροντότεροι μπορεῖ νὰ θυμοῦνται
τὸ ἔθιμο αὐτὸ — καὶ ξεκινοῦν ὅλοι
γιὰ τὴν ἐκκλησίαν. Πρῶτα τὰ στε-
φανώματα γινόντουσαν στὸ σπίτι
τῆς νύφης.

Ἡ πομπὴ παίρνει τὴ σειρά ποὺ
ἀκολουθεῖ. Μπροστὰ πηγαίνουν τὰ
ὄργανα παίζοντας ἓνα εἰδικὸ γιὰ
τὴν περίσταση σκοπὸ. Ἀκολουθεῖ
τὸ κἀνιστρο τοῦ κουμπάρου μὲ τὰ
κουφέτα, τὶς λαμπάδες, τὰ στέφα-
να καὶ τὸ δῶρο τοῦ κουμπάρου
πρὸς τὴ νύφη, ποὺ συνήθως εἶναι ἕ-
να ἄραφτο φουστάνι. Μετὰ ὁ κου-
μπάρος μὲ τοὺς φίλους του, ὕστε-
ρα ὁ γαμπρὸς μὲ τὸ σοῖ του καὶ

ἀπὸ κοντὰ ἡ νύφη ποὺ τὴν κρατοῦν
τ' ἀδελφία της ἢ ὁ πατέρας της,
καὶ ὅλοι οἱ προσκεκλημένοι.

Πολλὲς φορές ὅμως, γιὰ διάφο-
ρους λόγους ὁ γαμπρὸς δὲν πη-
γαίνει ἀπ' τὸ σπίτι τῆς νύφης, ἄλ-
λὰ κατ' εὐθείαν στὴν ἐκκλησίαν ὅ-
που περιμένει τὴ νύφη.

Ἡ νύφη, σοβαρὴ καὶ συγκινημέ-
νη, θγαίνει ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ σπι-
τιοῦ της, ἀφοῦ πρῶτα φιλήσει τὸ
χέρι τῶν γονέων της καὶ τ' ἀδελ-
φία της, ρίχνει μιὰ ματιὰ στὸν κό-
σμο ποὺ τὴν περιμένει, σκύβει λί-
γο τὸ κεφάλι καὶ προσκυνᾷ. Ἀπὸ
δῶ θγῆκε καὶ ἡ παροιμία «σὰ ξα-
ναγίνω νύφη ξέρω νὰ προσκυνῶ».
Ἐπειτα γυρίζει πίσω, ρίχνει μιὰ
τελευταία ματιὰ στὸ σπίτι ποὺ
γεννήθηκε, μεγάλωσε καὶ τώρα
ἐγκαταλείπει καὶ ὑπόσχεται μέσα
τῆς νὰ μὴ τὸ ξεχάσει. Καὶ ἀφοῦ
τὴν πιάσουν ἀγκαζέ τ' ἀδελφία
τῆς ἡ πομπὴ ξεκινᾷ ἀργὰ - ἀργὰ
γιὰ τὴν ἐκκλησίαν.

Στὸ δρόμο ὅλοι οἱ χωριανοὶ ἀπ'
τοὺς δρόμους ποὺ θὰ περάσει τὴν
ραίνουν μὲ ρύζι γιὰ νὰ ριζώσει, μὲ
λουλούδια γιὰ νὰναι ἀνθισμένος ὁ
βίος της καὶ κουφέτα γιὰ νὰναι
γλυκεῖα ἡ ζωὴ της.

Σὰν φθάσει στὴν ἐκκλησίαν —
πάντα ὅμως ἀργοπορημένη — αὐ-
τοὶ ποὺ τὴ συνοδεύουν τὴν παρα-
δίδουν στὸν γαμπρό. Ἐκεῖνος τὴν
φιλᾷ στοργικὰ καὶ τὴν μπάζει στὴν
ἐκκλησίαν. Ἀσπάζονται τὶς εἰκόνες
καὶ μετὰ στέκονται κάτω ἀπ' τὸν
πολυέλαιο γιὰ νὰ ἀρχίσει ἡ τελε-
τὴ κατὰ τὴν ὁποία παρατηροῦνται
τὰ παρακάτω.

Πρῶτον. Ὅταν ὁ ψάλτης δια-

πού την κρατούν
ο πατέρας της,
κεκλημένοι.

Όμως, για διάφο-
γαμπρός δεν πη-
τι της νύφης, άλ-
στην εκκλησία δ-
νύφη.

ή και συγκινημέ-
ην πόρτα του σπι-
τρώτα φιλήσει το
της και τ' αδέλ-
α ματιά στον κό-
ιμένει, σκύβει λί-
προσκυνᾷ. Ἀπό
παροιμία «σὰ ξα-
ω νὰ προσκυνῶ».
πίσω, ρίχνει μιὰ
στο σπίτι πού
λωσε και τώρα
υπόσχεται μέσα
χάσει. Καὶ ἀφοῦ
γκαζέ τ' ἀδέλφια
ινὰ ἀργὰ - ἀργὰ
κ.

οί χωριανοὶ ἀπ'
ὁ θὰ περάσει τὴν
γιὰ νὰ ριζώσει, με-
ἔναι ἀνθισμένος ὁ
υφέτα για νᾶναι
της.

στην ἐκκλησία —
οπορημένη — αὐ-
δεύουν τὴν παρα-
πρό. Ἐκεῖνος τὴν
κὶ τὴν μπάζει στὴν
ζονται τὶς εἰκόνες
ται κάτω ἀπ' τὸν
ἀ ἀρχίζει ἡ τελε-
ία παρατηροῦνται

κν ὁ ψάλτης δια-

θάζοντας τὸν Ἀπόστολο φθάσει στὴ
φράση «ἡ γυνὴ νὰ φοβεῖται τὸν ἄν-
δρα», ἡ γυναῖκα προσπαθεῖ νὰ πατή-
σει τὸ πόδι τοῦ γαμπροῦ γιὰ νὰ
τὸν ἔχει κάτω ἀπ' τὶς διαταγές της
σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ. Τρεῖς περιπτώ-
σεις ξέρω πού ὁ ἄνδρας ἀντέδρα-
σε ἄτσαλα. Τὴ μιὰ διέλυσε τὸ μυ-
στήριο ἀμέσως καὶ ἔφυγε. Τὴν ἄλ-
λη χαστούκισε τὴ νύφη ἐκείνη τὴν
ώρα καὶ τὴν τρίτη, πού προσέφερε
τὴν ἐκδίκησή του ἀρκετὰ κρύα,
μετὰ τὸ τραπέζι, ὅταν βρέθη-
καν μόνοι στὸ δωμάτιό τους, τὴν
υποχρέωσε νὰ τοῦ φιλήσει τὰ πό-
δια καὶ μάλιστα τρεῖς φορές γιατί
διαφορετικὰ δὲν θᾶταν δεχτὴ στὸ
σπίτι του.

Δεύτερον. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ
«Ἡσαΐα χόρευε», ἀντὶ νὰ ραίνουν
τὸ χορὸ με ροδοπέταλα, ρύζι καὶ
κουφέτα, προσπαθοῦν νὰ κτυπή-
σουν τὸ γαμπρὸ καί, κυρίως τὸν
κουμπάρο, καμιά φορά καὶ τὸν πα-
πᾶ, με μεγάλα κουφέτα, κέρματα
καί, προπαντός, κυπαρισσόμηλα, πα-
ρὰ τὶς νουθεσίες τοῦ παπᾶ.

Τρίτον. Ὅταν τελειώσει τὸ μυστή-
ριο ὁ παπᾶς πρῶτος χαιρετᾷ καὶ
εὐχεται στὸ ζευγάρι καὶ τὸν κου-
μπάρο καὶ ὕστερα ἀκολουθοῦν οἱ
γονεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης
καὶ ὅλοι ὅσοι βρίσκονται στὴν ἐκ-
κλησία.

Στὰ παλιότερα χρόνια, ὅχι πο-
λὺ μακρὰ, ὁ παπᾶς πληρωνόταν
ἀπ' τὰ χρήματα πού ρίχνανε στὸ
δίσκο πού ἦταν τοποθετημένος δί-
πλα στὰ στέφανα, ὅλοι ὅσοι χαιρε-
τοῦσαν τὸ ζευγάρι. Ἄν ὁ κουμπά-
ρος ἦταν πλούσιος καὶ κουβαρν-
τᾶς πλήρωνε αὐτὸς μόνο καὶ τότε

γύριζε τὸ δίσκο ἀνάποδα δηλώνον-
τας ἔτσι ὅτι δὲν θέλει νὰ πληρώ-
σουν οἱ ἄλλοι.

Τὴ στιγμὴ πού χαιρετοῦσαν τὸ
γαμπρὸ οἱ ἄνδρες τοῦριχναν κι' ἀ-
πὸ ἓνα σκαμπίλι. Ὑστερα, ὅταν ὅ-
λα τελειώσουν, αὐτὰ τὰ σοβαρὰ
καὶ ἀστεῖα, θὰ παραλάβει ὁ ἀδελ-
φὸς τῆ νύφης, θὰ τὴν βγάλει ἔξω
καὶ θὰ τὴν παραδώσει στὸ γαμ-
πρό. Ὁ γαμπρὸς φιλάει τὸ χέρι πού
τοῦ δίνει τὴ νύφη καὶ ὁ κουνιάδος
δίδει ἓνα γερὸ σκαμπίλι στὸ γαμ-
πρό.

Μετὰ τὸ σόϊ τοῦ γαμπροῦ τραβᾷ
γιὰ τὸ χοροστάσι, ὅπου θὰ χορέ-
ψει πρῶτα ἡ νύφη καὶ θὰ τὴν κρα-
τᾷ ὁ κουμπάρος, μετὰ ὁ γαμπρὸς
καὶ κατόπιν ὁ κουμπάρος. Θὰ ἀκο-
λουθήσουν στὸ χορὸ σχεδὸν ὅλοι
καὶ εἶναι ἡ νύφη ὑποχρεωμένοι νὰ
...κρατῇ ὅλο τὸ σόϊ τοῦ γαμ-
προῦ.

Ὅταν τελειώσει καὶ ὁ χορὸς, με-
ἐπικεφαλῆς τὰ κλαρίνα, πηγαίνουν
στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Σὰν φθά-
σουν θὰ θροῦν στὴν πόρτα τὴν πε-
θερὰ νὰ κρατᾷ ἓνα θάζο με μέλι
καὶ ἀμύγδαλα, νὰ μελιτώσει τὸ
ζευγάρι, γιὰ νᾶναι σ' ὅλη του τὴ
ζωὴ γλυκό.

Ἐπειτα θὰ δώσουν τῆς νύφης
ἓνα μεγάλο μαχαίρι με τὸ ὁποῖο
θὰ κτυπήσει σταυρωτὰ τὰ παρά-
σταθα τῆς πόρτας. Τοῦτο σημαίνει
πὼς μπαίνει στὸ νέο της σπίτι με-
τὸ σπαθὶ της, δηλαδή με τὴν ἀξία
της. Κατόπιν θὰ θάλουν τὸ μαχαί-
ρι κάτω νὰ τὸ πατήσουν οἱ νεόνυμ-
φοι, γιὰ νᾶναι σιδερένιοι σ' ὅλη
τους τὴ ζωὴ.

Σὲ μερικὰ χωριά γιὰ νὰ μπεῖ ἡ

νύφη στο σπίτι, έπειτα απ' όλα όσα πιό πάνω αναφέραμε, πρέπει να φιλήσει το δεξι πόδι της πεθεράς. Σωστή, κατά τη γνώμη μου, ενέργεια, αφού το μαχαίρι έδωσε στη νύφη τα δικαιώματα τώρα το προσκύνημα της δίδει τις υποχρεώσεις της. Τα έθιμα πάντα προσπαθούν να θρούν συμβιβαστικές λύσεις και λογικές, άσχετα αν τα καταφέρνουν ή όχι.

Όταν μπει ή νύφη στο σπίτι και καθίσει της φέρνουν ένα αγόρι και της το θάζουν στα γόνατα να το κρατά. Στη Βουνιχώρα το θάζει πάνω στο γίκο και του περνά γύρω στο λαιμό του ενα σχοινί με κουλούρια.

Σε όρισμένα χωριά πριν ή νύφη μπει στο σπίτι ρίχνει προς τη σύναξη καρύδια, αμύγδαλα και μήλα ή ακόμα και κομμάτια πρεθέντας φτιαγμένη για το σκοπό αυτό, που θα κόψει στο κεφάλι της. Άλλου ρίχνει μήλο στολισμένο με τρύπια κέρματα, καρφωμένα πάνω του με ξηρά γαρύφαλα και μάλιστα όταν τελειώσει το τραγούδι που τραγουδούν από κάτω «πέτα μήλο, πέτα ρόιδο, πέτα το χρυσό σταφύλι». Όποιος δέ πιάσει το μήλο κι' είναι ανύπαντρος θα παντρευτεί γρήγορα ή αν είναι άνδρας ή γυναίκα θα προμαντεύσει το γένος που θα έχει το πρώτο παιδί.

Άλλου ρίχνει ρόιδο μέσα στο σπίτι, αφού το κτυπήσει τρεις φορές στα παράσταθα της πόρτας, για να νάναι γεμάτο καλούδια το σπίτι.

Στρώνεται έπειτα το τραπέζι κι'

αρχίζει το φαγοπότι που δέν έχει τελειωμό. Καμιά φορά κρατά και την άλλη μέρα.

Μετά το γλέντι το νειόπαντρο ζευγάρι θα άποσυρθεί στο δωμάτιό του, ό γαμπρός θα γδύσει τη νύφη και θα πλαγιάσουν στο στρώμα ή κρεβάτι που είναι στρωμένο από γυναίκα σερνικομάννα.

Το πρωί, μέχρι και πριν από μερικά χρόνια, ή πεθερά περίμενε έξω απ' την πόρτα να δει τα πειστηρία της παρθενιας, όποτε θα έφτιαχνε τηγανίτες, άλλοιως θαρχίζε ή γκρίνια απ' την πρώτη κιόλας ήμέρα. Μια γρηά απ' την Κολοβάτα μου είπε πως στο χωριό της—και στον καιρό της—το ματωμένο πουκάμισο το έβαζαν μέσα σε ένα κόσκινο και το τοποθετούσαν πάνω στο γίκο και οί επισκέπτες — οί περίεργοι θα έλεγαν και κουτσομπόληδες — πήγαιναν και το άσήμωναν.

Στην περιοχή της Άμφισσας δέν έχουμε τέτοια — άκατανόητα θέβαια για την εποχή μας — έθιμα. Σας θυμίζω έδω ότι ή γυναίκα κρατούσε το «καμάρι» της, δηλαδή το δείγμα της παρθενιας της σε όλη της τη ζωή και τελικά αυτό το θάζανε στο φέρετρό της για να τη συνοδεύσει και στον άλλο κόσμο.

Η νύφη δέν έβγαине απ' το σπίτι ούτε τη Δευτέρα, ούτε και την Τρίτη. Την Τετάρτη όμως έχουμε και πάλι δουλειά.

Καλούνται οί άποκλειστικοί συγγενείς και φίλοι για να χαλάσουν το γίκο. Τρία αγόρια αρχίζουν το χάλασμα παίρνοντας το καθένα από κάποιο είδος, κυρίως από ένα

μαξιλάρι. Μετά, στὰ ὄρεινά, ὅπως στὴν Κολοθότα, τὸ ζευγάρι ἀνεβαίνει στὸ λόγγο καὶ φέρνει τὸ «νιόκλαρο». Κόβει δηλαδή ἀπὸ ἓνα κλαρί καὶ τὸ φέρνει στὸ σπίτι. Στὴν περιοχή τῆς Ἀμφισσας ἡ νύφη ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ κορίτσια καὶ ἓνα μικρὸ ἀγόρι πηγαίνει στὴ θρύση τοῦ χωριοῦ. Τὸ ἀγόρι ρίχνει νερὸ καὶ πλένεται ἡ νύφη. Ἐπειτα ἡ νύφη ρίχνει νερὸ καὶ πλένονται τὰ κορίτσια ὅλα. Ἐδῶ ἡ νύφη ρίχνει χρήματα καὶ ἀσημώνει τὴ θρύση. Γυρίζοντας κρατᾷ ἓνα τσουκάλι μὲ νερὸ καὶ ὅταν φθάσει στὸ σπίτι γεμίζει τὸ στόμα τῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ μπροφαρίσει τὸ γαμπρό, ὁ ὁποῖος ὅμως περιμένει καὶ αὐτὸς μὲ γεμάτο τὸ στόμα καὶ προσπαθεῖ νὰ θρέξει πρῶτος τὴ νύφη. Κατόπιν σερβίρεται γλυκὸ καὶ τελειώνει ἡ ὅλη ὑπόθεση.

Σὲ μερικά χωριά ἡ ὅλη αὐτὴ διαδικασία τελειώνει τὸ Σάββατο ποὺ τὸ νιόπαντρο ζευγάρι, ἔπειτα ἀπὸ τυπικὸ κάλεσμα τῆς μάνας τῆς νύφης, πηγαίνει στὸ σπίτι τῆς νύφης μὲ γλυκὰ καὶ κρασί καὶ τὸ θράδυ μένει ἐκεῖ. Στὸ βραδυνὸ ὕπνο θάζουν ἀνάμεσα στὸ ζευγάρι ἓνα μικρὸ ἀγόρι νὰ κοιμηθεῖ... ἄσχετα ἂν αὐτὸ τὸ πρωτὶ θὰ θρεθεῖ σὲ κάποια ἄκρη...

Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα «πιστροφία», δηλαδή ἡ πρώτη ἐπιστροφή τῆς νύφης στὸ πατρικὸ τῆς. Τώρα ἡ νύφη κάνει καὶ ὀρισμένα δῶρα στοὺς συγγενεῖς τῆς, ὅπως ταγάρια, μανδήλια, πετσέτες κλπ.

Πολλὰ, πᾶρα πολλὰ, θὰ μπορού-

σε νὰ γράφει κανεὶς πάνω στὸ θέμα αὐτό. Προσπάθησα νὰ δώσω μόνο μιὰ γενικὴ εἰκόνα, νὰ καταγράψω τὰ βασικὰ ἔθιμα, ποὺ εἶναι τόσο ὁμορφα καὶ τόσο σοφά, ἀφοῦ σήμερα τὰ ἔφαγε ὅλα ὁ μιμιτισμός. Εὐχομαι νὰ θρεθοῦν ἄλλοι ποὺ ἢ νὰ μὲ διορθώσουν ἢ νὰ συμπληρώσουν τὰ κενὰ ποὺ πιθανὸν ἄφησα. Ὅπωςδήποτε κάθε χωριὸ ἔχει καὶ κάτι ἰδιαίτερο — μὴ ξεχνᾶμε... «κάθε τόπος καὶ ζακόνι κάθε μαχαλᾶς καὶ πράξη» λέει ὁ σοφὸς λαὸς μας — ἅς θρεθοῦν λοιπὸν φίλοι νὰ συμπληρώσουν τούτῃ τὴν προσφορά μας.

Ἐμεῖς μόνο θέλουμε νὰ εὐχηθοῦμε:

Στοὺς ἀνύπαντρους «καὶ στὰ δικά τους».

Στοὺς παντρεμένους «καὶ στὰ παιδιὰ τους» κι' ἂν δὲν ἔχουν παιδιὰ «κι' ἀπ' τὴν καρδούλα τους».

Στοὺς νιόπαντρους:

«Στὴν ὑγεία τους καὶ νὰ ζήσουν»

«Σὰν τὰ ψηλὰ θοινὰ τὰ χιονισμένα ν' ἀσπρίσουν».

«Χῶμα νὰ πιάνει ἡ νύφη καὶ μάλαμα νὰ γίνεται».

«Νὰ ζήσουν εὐτυχισμένοι».

«Οἱ ὄρες τους καλές».

«Βίον ἀνθόσπαρτον» καὶ

«Μὲ καλοὺς ἀπογόνους».

Στὸν κουμπάρο δέ:

«Πάντα ἄξιος» καὶ

«Ὅπως μᾶς ἦλθε μὲ κρασί νὰ ἔλθῃ καὶ μὲ λάδι».

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΣΕ ΓΑΜΟ

1.

Σὲ ὅσους γάμους κι' ἂν ἐπῆγα
τέτοια νύφη δὲν τὴν εἶδα,
νᾶχει τὰ μαλλιά πλεγμένα
τὰ σγουρά κατεβασμένα
νᾶχει κούτελο μικράκι
στρογγυλὸ σὰ φεγγαράκι,
νᾶχει μῦτη σὰν κονδύλι
στόμα σὰν τὸ δακτυλίδι
νᾶχει λαίμο σὰν τὰ μπостόνια
ἄσπρο - ἄσπρο σὰν τὰ χιόνια.

2.

Ψαλίδι χρυσοψάλιδο πού κόβεις τὰ θε-
λούδα
ἔκοφες καὶ ἔραφες τῆς νύφης μας τὰ
ροῦχα.
Νύφη μου τὸ φουστάνι σου ἄγγελοι σοῦ
τὸ ράψαν
καὶ πάνω στὸν ποδόγυρο σοῦ κέντησαν
τὰ ἄστρα.
Τῆς νύφης μας τὸ πάπλωμα τὸ φέραν
ἀπ' τὴν Πόλη
ἔχει στὴ μέση τὸ σταυρὸ στὴν ἄκρη τὸ
παγώνι.

3

Καινούργιος γάμος γίνεται
μὲ γειά σας μὲ χαρά σας
κοριτσάκια στὰ δικά σας
παντρεμένες στὰ παιδιὰ σας.
Εὐχήσου με μαγνοῦλα μου
καὶ δός μου τὴν εὐχή σου
καὶ πέσε πῶς δὲν μ' ἔκανες
δὲν μ' ἔχεις πιά παιδί σου.
Τὴν εὐχή σου, τὴν εὐχή σου
τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆ δική σου.
—Τὴν εὐχή μου καὶ γὰ ζήσεις κληρονό-
μους ν' ἀποχτήσεις.

Εὐχήστε με ἀδελφάνια μου
καὶ δώστε τὴν εὐχή σας
καὶ πέστε πῶς δὲ φάγαμε
δὲν ἤπιαμε μαζύ σας.
Τὴν εὐχή σας, τὴν εὐχή σας
τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆ δική σας.
Γαμπρὲ μιὰ χάρη σοῦ ζητῶ
πιστεύω γὰ τὴν κάνεις
τὸν κρίνο πού σοῦ δώσαμε
γὰ μὴ μᾶς τὸν μαράνεϊς
σὰν τὸ γαρύφαλο τῆς γῆς
γὰ μᾶς τὸν καμαρώνεις.
Σήκω νύφη καὶ φίλησε
τῆς πεθερᾶς τὸ χέρι
πού ἔτρεφε βασιλικὸ
γὰ σοῦ τὸ δώσει ταίρι.

4

Ἦλιος ἦταν προξενιτῆς
αὐγερινὸς στεφανωτῆς
χαρὰ στὴ μάγκα τοῦ γαμπροῦ
καὶ σ' ὅλο τὸ πεθερικὸ
ὅπου θὰ πάρουν τέτοια νύφη
ἁμορφη καὶ νοικοκυρά
χρυσὸ καμάρι τοῦ σπιτιοῦ
βασίλισσα μὲς τῇ γειτονιά.

5

Σ' ὅσους γάμους κι' ἂν ἐπῆγα
τέτοιο ἀνδρόγυνο δὲν εἶδα
νᾶναι ἡ νύφη τρυγονάκι
κι' ὁ γαμπρὸς περιστεράκι
καὶ στῆς νύφης τὴν τσεμπέρα
γράμματα εἶναι γραμμένα.
Ὅποιος πρῶτος τ' ἀναγνώσει
μὲ τὴ νύφη θ' ἀνταμώσει.
Κι' ὁ γαμπρὸς τ' ἀνάγνωσε
μὲ τὴ νύφη ἀντάμωσε.
Γειά σου νύφη παινεμένη
καὶ στὸν κόσμο ξακουσμένη.

Ἐένε μ' ἰὰ θῆς νὰ παντρευτῆς
 γυναῖκα γιὰ νὰ πάρης
 ἔλα ρώτα με ἐμένα
 νὰ σοῦ πῶ ποιὰ εἶν' γιὰ σένα.
 "Ἀσπρη γυναῖκα μὴ ζητᾷς
 — σακκὶ ἀλευρωμένο,
 θᾶναι πάντα σκονισμένο.
 Μαύρη γυναῖκα μὴ ζητᾷς
 σουπιὰ τηγανισμένη.
 Ψηλὴ γυναῖκα μὴ ζητᾷς
 δεντρὶ ξεκλαρισμένο.
 Κοντὴ γυναῖκα μὴ ζητᾷς
 δοῦτοὶ τοῦ ταβερνιάρη
 ἔλα ρώτα με κι' ἐμένα
 νὰ σοῦ πῶ ποιὰ εἶν' γιὰ σένα.
 Μελαχρινὴ καὶ νόστιμη
 καὶ νᾶχει μαῦρα μάτια
 κι' ἂν γεράσει κι' ἂν χαλάσει
 πάντα μαῦρα μάτια θᾶχει.

Σὲ τοῦτο σπίτι ποῦρθαμε—καλὲ σήμερα
 πολλοὶ ἔναι μαζεμένοι, σὰ τί χαρὰ θὰ
 γένει;
 Παντρεύεται ὁ Αὐγερινὸς — καλὲ σή-
 μερα,
 τὴν Πούλια κάνει ταίρι καὶ τᾶστρα συμ-
 πεθέροι.
 Νύφη πόσο τ' ἀγόρασες — καλὲ σήμερα
 αὐτὸ τὸ παλληγάρι νὰ τ' ἀγοράσουν κι'
 ἄλλοι;
 Χίλια φλουριά τ' ἀγόρασα — καλὲ σή-
 μερα
 καὶ πεντακόσια γρόσια γιὰ τὴν καλὴν
 του γλῶτσα.
 "Ἐνα τραγούδι θεὸ νὰ πῶ ἐπάνω στὸ κε-
 ράσι
 τ' ἀντρώγυνο ποῦ γίνηκε νὰ ζήσει, νὰ
 γεράσει.
 Νὰ ζήσει χρόνους ἑκατὸ καὶ νὰ τοὺς ἀ-
 περάσει.

Νὰ ζήσει ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρός, νὰ ζή-
 σει κι' ὁ κουμπάρος,
 νὰ ζήσει κι' ὁ προξενητὴς νὰ προξενέ-
 ψει κι' ἄλλους.

"Ἀς πᾶν νὰ δοῦν τὰ μάτια μου, πῶς τὰ
 περνᾷ ἡ ἀγάπη μου.
 Μὴν ἡῶρε ἄλλοῦ κι' ἀγάπησε καὶ μένα
 μ' ἀπαράτησε.
 Ποιὸς τῶπε δεγδρουλάκι μου, δὲ σ' ἀ-
 γαπῶ πουλάκι μου;
 "Ἄν τῶπε ὁ ἥλιος νὰ μὴ θγεῖ, τ' ἀστρὶ
 νὰ μὴ ξημερωθεῖ.
 Κι' ἂν τῶπε τὸ Ρηγρόπουλο, στὴ Μπαρ-
 μπαριά σκλαδόπουλο.

ΣΗΜ.: Τοῦτο τὸ τραγούδι λέγεται ὅταν
 ξεκινᾷ τὸ συμπεθερικὸ γιὰ τὸ σπίτι τῆς
 νύφης καὶ τὸ σωστὸ — ὁλόκληρο εἶναι τὸ
 παρακάτω:

—"Ἀς πᾶν νὰ δοῦν τὰ μάτια μου
 πῶς τὰ περνᾷ ἡ ἀγάπη μου.
 Μὴν ἡῶρε ἄλλοῦ κι' ἀγάπησε
 καὶ μένα μ' ἀπαράτησε.
 —Ποιὸς τῶπε δεγδρουλάκι μου
 δὲ σ' ἀγαπῶ πουλάκι μου;
 "Ἄν τῶπε ὁ ἥλιος νὰ μὴ θγεῖ,
 τ' ἀστρὶ νὰ μὴ ξημερωθεῖ.
 "Ἄν τῶπε τὸ Ρηγρόπουλο
 τῆς Πάτρας τ' ἀρχοντόπουλο
 νὰ τὸν ἰδῶ στὰ σίδερα
 ποῦ μὲ παιδεύει σήμερα.

Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤλθαμε νὰ φᾶμε καὶ νὰ
 πιοῦμε.
 παρὰ σὰς ἀγαπήσαμε, κι' ἤρθαμε νὰ
 σὰς δοῦμε.

Σὲ τοῦτο σπῖτι ποῦρθαμε, πέτρα νὰ μὴ
 ραῖσει,
 κι' ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ χρόνους
 πολλοὺς νὰ ζήσει.
 (καὶ ἀπαντοῦν οἱ ἄλλοι):
 —Καλῶς τὰ τὰ μπιρμπιλια μας, ποῦρθαν
 στὴ γειτονιά μας,
 καὶ χάλασαν καὶ θγάλανε τὸ ντέρτι ἀπ'
 τὴν καρδιά μας.
 ΣΗΜ.: λέγεται ὅταν φθάσουν στὸ σπῖτι
 τῆς νύφης.

10

Ξένος εἶμαι κι' ἦρθα τώρα
 κι' ἀπ' ἀλλαργινὸ χωριὸ — ὅρὲ τὸ κα-
 κόμοιρο,
 τὰ σοκκάκια δὲν γνωρίζω
 κινδυνεύω νὰ χαθῶ — δὲ θγαίνεις νὰ
 σὲ δῶ;
 ΣΗΜ.: Τοῦτο λέγεται κυρίως ὅταν ὁ
 γαμπρὸς εἶναι ἀπ' ἄλλο χωριὸ καὶ πλη-
 σιάζει τὸ σπῖτι τῆς νύφης.

11

Ἀπὸ τὸ τρίκορφο βουνό, μιὰ κόρη κα-
 τεδαίνει,
 Φέρνει τὸ μόσχο στὰ μαλλιά, τὴ ζάχα-
 ρη στὰ χεῖλια.
 ΣΗΜ.: Λέγεται ὅταν πηγαίνουν πρὸς
 τὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ.

12

Ἐδῶ πᾶ φωλιά νὰ φτιάσης
 καὶ δῶ πᾶ νὰ ξεφωλιάσεις.
 Ἀστραπές, θροντές ν' ἀκούσεις,
 τὴ φωλιά μὴν τὴ χαλάσεις,
 τὰ πουλιά μὴν τὰ σκορπίσεις.

ΣΗΜ.: Τοῦτο λέγεται ὅταν ἡ νύφη
 μπεῖ στὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ.

13

Σ' ὅσους γάμους κι' ἂν ἐπῆγα, τέτοιον
 ἀνδρόγυνο δὲν εἶδα.
 Νᾶχει ἡ νύφη τέτοια χάρη, κι' ὁ γαμ-
 πρὸς τέτοιον καμάρι-
 Στοῦ γαμπροῦ μας τὴ χαρά, λαλοῦν
 ἀηδόνια καὶ πουλιά.
 Καὶ στῆς νύφης τὸ πρεμπέρι, κάθεται
 ἕνα περιστέρι.
 Φέρτε μας κρασί νὰ πιοῦμε, τοῦ γαμ-
 προῦ νὰ εὐχηθοῦμε.

14

Ἔνα τραγούδι θε νὰ πῶ ἐπάνω στὸ
 κεράσι,
 τ' ἀντρόγυνο ποὺ ἔγινε, νὰ ζήσει νὰ
 γεράσει.
 Νὰ ζήσει σὺν τῇ Λιάκουρα,
 ν' ἀσπρίσει σὺν τῷ χιόνι.
 νὰ κάμει γιουὺς ἀρματωλοὺς
 καὶ γιουὺς καπεταναίους.
 Κι' ἄλλο τραγούδι θε νὰ πῶ, ἐπάνω
 στὸ λειμόνι.
 νὰ ζήσει ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρὸς κι' οἱ
 συμπεθέροι ὅλοι.
 Κι' ἄλλο τραγούδι θε νὰ πῶ, ἐπάνω
 στὸ ρεβίθι.
 Χαρά στὰ μάτια τοῦ γαμπροῦ
 ποὺ διάλεγε τὴ νύφη.
 Κι' ἄλλο τραγούδι θε νὰ πῶ, ἐπάνω
 στὴ δεκάρα.
 Νὰ ζήσει ἡ νύφη, ὁ γαμπρὸς, κουμπά-
 ρος καὶ κουμπάρα.

15

Μιὰ Παρασκευὴ κι' ἕνα Σαββάτο
 βράδυ
 ἡ μάγνα μ' ἔδιωχνε ἀπὸ τὸ γονικό της.
 Κι' ὁ πατέρας μου, κι' αὐτὸς μοῦ λέει:
 φεύγα.
 Φεύγω κλαίγοντας, φεύγω παραπο-
 νιώντας.

Βρίσκω ένα δενδρί, ψηλό σαν κυπαρίσι
 —Δέξου δενδρί, ψηλό μου κυπαρίσι
 —Νά κι' ή ρίζα μου και δέσε τ' αλογό
 σου.
 —Νά κι' οί κλώνοι μου και κρέμα τ' άρ-
 ματά σου.
 —Νά κι' ό ίσκιος μου και πέσε και κοι-
 μήσου,
 κι' όταν θα σηκωθείς τό νοίκι νά πλη-
 ρώσεις,
 μιá σταλαματιά νερό στη ρίζα μου νά
 ρίξεις.

ΣΗΜ.: Τοῦτο τό λένε όταν φτιάχνουν
 τό γίκο, όταν παίρνουν τά προικιά, όταν
 ξεκινᾷ ή νύφη και σέ ἀνάλογες ὥρες.

Τά λόγια του μιλάνε γιά χωρισμό και
 ό σκοπός του είναι ἀνάλογος, αρκετά λυ-
 πητερός,

Τραγουδιέται ακόμα και σαν «χαρυν-
 γιάτικο» δηλ. τό πρωτό που διαλύεται τό
 όποιο δýποτε γλέντι.

16

Τώρα ήμέρα είναι,
 τώρα ή αύγή χαράζει.
 Τώρα οί πέρδικες
 τώρα τά χελιδόνια,
 τώρα τά πουλιά
 γλυκολαλουν και λένε:

—Ξύπνα άφέντη μου,
 ξύπνα γλυκειά μου άγάπη,
 ξύπνα φίλησε ματάκια δακρυσμένα
 κι' άσπρονε λαιμό,
 άσπρονε σαν τό γάλα.

ΣΗΜ.: Και τοῦτο είναι «χαρυνγιάτι-
 κο». Λέγεται τό πρωτό που άναχωρούν οί
 καλεσμένοι άπ' τό τραπέζι και ιδιαίτερα
 κάτω άπ' τό δωμάτιο του ζευγαριού, αν
 αυτό έχει άποσυρθεϊ, γιά ύπνο, ενωρίτερα.

17

Πάνω σέ τρίκορφο θουνό
 μάννα και θυγατέρα δυό
 μαζεῦαν τόν άμάραντο
 και τό μελισσοχώρταρο.

Και καί που τό μαζεύανε
 βρίσκουν ένα λαθωμένογε.

—Μάννα μ' νά τόν επάρουμε
 γαμπρό νά τόν εκάμουμε.

—'Εμεϊς φωμί δέν έχουμε,
 τό ξένο τί τόν θέλουμε;

—Μάννα μ' τό μοιραδάκι μου
 και πάω στο σπιτάκι μου.

ΣΗΜ.: Τοῦτο τό τραγούδι λέγεται ὅ-
 ταν ό γαμπρός είναι φτωχός κυρίως.

Συμπατριώτη,

“Όπου και αν γεννήθηκες, είτε στη Δωρίδα είτε στην Παρ-
 νασσίδα, όπου και αν διαμένεις, είτε στη Φωκίδα είτε έξω άπ'
 αυτή, πρέπει νά συνειδητοποιήσεις πώς τό «Λαογραφικό Μουσείο
 Φωκίδας» είναι τό μουσεϊο του τόπου σου, μουσεϊο δικό σου. Βο-
 ήθησέ το μ' όποιο τρόπο μπορείς. Και μήν ξεχνᾷς πώς κάθε πα-
 λιό αντικείμενο, είτε ξεχασμένο στο υπόγειο είτε τακτοποιημέ-
 νο στο σπίτι σου, έχει μιᾷ θέση στο Μουσείο.

ΣΤΟ ΔΑΦΝΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΡΑΚΑ

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΦΝΑΙΟΥ

— Τάμα τ'όχα στὸν Κόρακα ν' ἀνέθω καὶ στὴν Ἀσκητόπετρα τὸ σταυρό μου νὰ κάνω. Πέρυσι τ' Ἀι-Λιῶς στὸ Δάφνο θρέθηκα, τσὰι μάζεψα, μὰ στὸν τελικὸ σκοπὸ μου δὲν ἔφτασα. Τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης σύναξη ἔκαναν, ἀπόφαση πήραν καὶ σὲ καταχνιές καὶ δαιμονισμένο κρῦο κι ἀέρα ἀνάθεσαν τοῦ τοπίου τὴν ἱερότητα νὰ διαφυλάξουν! Καὶ τὰ κατάφεραν μιὰ χαρὰ τότε!

— Φέτος ὅμως τὴν ἐπιμονή μου σὰν εἶδαν, στὸ σκοπὸ μου πίστεψαν καὶ πρόθυμα δίοδο ἐλεύθερη ἄφησαν. Ἔτσι στοῦ Ἀσκητῆ τὴν τρύπα φτάσαμε καὶ τὴν ἀλλοκοτιὰ τοῦ μοναχοῦ μὲ τῆς ἀγιότητος τὸ πέπλο ζήσαμε καὶ ἀνασάναμε. Μ' ἄς πάρομε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά:

— Τ' Ἀι-Λιῶς στὸ Δάφνο φτάσαμε κι ὁ δρόμος θαυμάσιος στάθηκε καθὼς τῆς ΜΟΜΑ τὸ ἔργο διαλαλεῖ καὶ τοῦ Κράτους τὴ φροντίδα ὁμολογεῖ. Ὅμως ἓνα παράπονο μᾶς ἀφήνει, καθὼς στὸ Στενὸ οἶ — Συμπληγάδες — πέτρες ἄζευγάρωτες πάνω ἀπ' τὸ νερὸ ἔμειναν — λές καὶ τὰ ψάρια νὰ περνοῦν ἀπὸ γέφυρα θέλουν· γι' αὐτὸ κι ἡ παλιὰ μὲς στὸ νερὸ ἔμεινε. Τόσα ἀγεφύρωτα ποτάμια τὴν περιέμεναν, ψηλότερα μὲ μιὰ τῆς ἀδερφούλα ἐνωμένη τὰ χωριά μας δλοζώνταναν θὰ διατηροῦσε, μὰ

κοντυλοφόροι — διάβαζε γραφιάδες τῆς κακῆς ὥρας — ἀνίδεοι καὶ ἐκτελεστὲς ἀνιστόρητοι τὸ ἔγκλημα ὀλοκλήρωσαν. Κι ἀναρωτιόμαστε: ὥς πότε ἡ πατρίδα μας χωρὰ τυφλῶν θὰ εἶναι; Πότε τὴν οὐσία θὰ δεῖ καὶ τὸ ἀπλὸ θ' ἀγαπήσει; Πότε ἡ γέφυρα θὰ γίνει, μοτέλ στ' ἄκρα τῆς θ' ἀποχτήσῃ καὶ τουρίστες ἡ περιοχὴ θὰ πλημμυρίσει, ἐνῶ καὶ τὰ χωριά μας τὴ ζωντάνια θὰ ξαναβροῦν καθὼς τὸ ξεμάκρισμά τους θὰ σθήσει καὶ πιὸ κοντὰ θὰ μᾶς ἔρθουν;..

— Μακάρι ὁ ἅγιος Παντελεήμονας — φτάσαμε κι ὅλας στ' ὁμορφο ἐκκλησιάκι του! — τοὺς ἀρμόδιους νὰ φωτίσει καὶ μὲ τὴ θαυματουργικὴ του ἐπέμβαση τὰ μάτια καὶ τὰ μυαλά τους ν' ἀνοίξει πρὶν εἶναι ἄργα — πάντα τοῦ γιатροῦ ἡ ἀργοπορημένη ἐπέμβαση στὴ νεκροψία ὀδηγεῖ. Καιρὸς ὅμως καὶ τὰ ξυπητήρια νὰ δουλέψουν — ὅλα τὰ ἐνδιαφερόμενα χωριά νὰ φωνάξουν, νὰ ξεσηκωθοῦν καὶ νὰ πείσουν — δύσκολη θέβαια δουλειὰ μιὰ καὶ τὴν ἀλήθεια ἐλάχιστοι πιστεύουν ἐνῶ τὸ ψέμα τὸ πλανερὸ κοντὰ του μᾶς παίρνει καὶ σὲ πλάτους δρόμους μᾶς ὀδηγεῖ!

— Στὸ χωριὸ πρὶν κατεβοῦμε τὴ ματιὰ μας γύρω ρίχνομε κι ἀδιάκοπα τὰ χέρια σταυροκοποιοῦνται καθὼς τὰ ξωκκλήσια συναντάει, τὴ μακαρίτισσα χωριανὴ μας Οὐ-

ρανία θυμόμαστε, τὰ μετερίζια κοντά τους μᾶς θέλουν. Μιά μπουλ ντόζα γιὰ τὰ λιθάδια τὰ Βουστινισιώτικα — ἀπ' τὰ μεγαλύτερα καὶ καλύτερα τῆς πατρίδας μας — δρόμο ἀνοίγει μουγκρίζοντας. Εἶναι ἕνα ἔργο πάρα πολὺ χρήσιμο κι εὐτυχῶς πού ἡ Διοίκηση — τὸ σωστό νὰ λέγεται! — τ' ἀγκάλιασε καὶ γενναῖες πιστώσεις χορήγησε. Οἱ Δαφναῖοι τ' ὁμολογοῦμε κι εὐγνωμονοῦμε καὶ περιμένομε τὸ ἔργο νὰ τελειώσει, μὲ τὸν Ἀθαν. Διάκο — Πάνω Μουσουνίτσα — τὰ χέρια νὰ δώσουμε, νερὸ ἀπ' τὴν Κρύα Βρύση νὰ φέρομε, τὸ χωριό μας ὁμορφότερο ἀκόμη νὰ γίνεϊ!..

— Στὴν Παναγιά καὶ τὴ γονικὴ μόνιμη κατοικία τὴν ὑγρὴ ματιά μας ρίχνομε, στὸν Ἀι-Γιάννη τὸ Θανομητρέϊκο μὲ τὴν πουρνάρα τὸ μάτι μας πέφτει, στὰ Παπαζησιμέϊκα κοιτάζομε κι ὄλο τὸ χωριὸ ἀγκαλιάζομε! Ὁ ξενώνας — τσιμέντιος σκελετὸς μεγαλόπρεπος — ὑψώνεται, τοὺς δωρητὲς τοῦ εὐγνωμονεῖ, τὸν ἐνθουσιασμὸ ὄλου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τοῦ προέδρου μας Βασίλη Ἀλαφογιάννη διαλαλεῖ καὶ τίς σάρκες τοῦ ἀναμένει. Χρειάζονται χρήματα καὶ μάλιστα πολλά. Μακάρι καὶ τοῦτα νὰ βρεθοῦν καὶ τὸ ὄνειρο ὄλων μας πραγματικότητα σίγουρα καὶ γρήγορα νὰ γίνεϊ!... Καιρὸς μοῦ φαίνεται γιὰ νέα ἐξόρμηση! Τὸ Κράτος σὰν ἐπιβράβευση τὴ γενναία συνδρομὴ τοῦ ἀφειτηρία ἄς κάνει!...

— Παπᾶς, πρόεδρος κι Ἑνωσι Δαφναίων ἀγκαλιασμένοι στὸ ἔργο τὸ καλὸ προχωροῦν καὶ κάθε

χρόνο πιὸ φωτισμένοι στὸ δρόμο τοῦ καθήκοντος βαδίζουν. Τοῦτος ὁ δρόμος δυσκολοδιάβατος στέκεται καὶ μόνο ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ τὸ μεράκι διασκέδαση τὸν κάνουν. Μακάρι πάντα ἔτσι στὴν πρόοδο χωριὸ καὶ χωριανούς νὰ ὀδηγοῦν.

— Τὴν ἐπόμενη ὁ Ἀι-Λιάς προσκυνητὲς μᾶς προσμένει, σοβαρὸς μᾶς ὑποδέχεται, καλόκαρδος μᾶς εὐλογεῖ καὶ στὴ βρύση τοῦ — τὴν Ἀλιόβρυση ντὲ — νὰ μᾶς δροσίσει ἀναμένει. Τοῦ ἀνῆκει ὁ σεβασμὸς κι ἡ ἀγάπη μας, μιὰ καὶ στὸ πόστο τοῦ ἀγρυπνος τοῦ χωριοῦ μας βιγλάτορας παραμένει, χωρὶς νὰ τὸν πλανέσουν ψεύτικα τοῦ πολιτισμοῦ τὰ σάπια θήματα. Τρῶει βαρυχειμωνιὲς καὶ παγωνιὲς, μπόρες καὶ χιόνια, μὰ δὲ λέει παρακάτω ν' ἀπαγκιάσει καὶ τὴ βίγλα τοῦ ν' ἀφήσει! Τί κρίμα πού οἱ Δαφναῖοι τοῦτο μὲ τὴν παρουσία τους δὲν ἀναγνωρίζουν κι οἱ προσκυνητὲς κάθε χρόνο ἀραιώνουν!..

— Ἀπόγεμα ρίγανι μαζεῦομε, στὸ κοιμητήρι τρισάγιο γονικὸ μὲ τ' ἀδέρφια μας κάνομε καὶ γιὰ τὸν Ἀι-Δημήτρη σκαρφαλῶνομε. Τρέλα οἱ πολλοὶ τὸ λένε. Ξεχνοῦν βέβαια πὼς ἡ καθημερινότητά τὸ κοινὸ ἀγαπάει, ἐνῶ χωρὶς «τρέλα» τίποτε τὸ καλὸ δὲν προβάλλει. Σ' ἀνύπαρκτα μονοπάτια τὰ πόδια μας τρέχουν, κέδρα καὶ πουρνάρια παραμερίζομε, σάρκες διαθαίνομε καὶ στὸν Ἅγιο τὸ σταυρὸ μας κάνομε — τ' ἀδερφοῦ τὸ ὑστερότοκο βλαστάρι τὴ σκυτάλη τοῦ συνοδοιπόρου ἐπάξια θέλει κι ἀδείλιαστα μαζί μας βαδίζει. Τί κρίμα, πού ἡ Οὐρανία πέθανε κι ὁ διάδοχός της

δὲ θρέθηκε τὸ σπιτάκι τοῦ "Ἁγίου
νὰ φροντίσει καὶ στάβλος νὰ μὴ
γίνει! Δυὸ εἰκόνες μισοξεκρέμα-
στες στὸ χωριό μας τὸ χάλι τους
μᾶς ἀνάθεσαν νὰ ποῦμε. Μακάρι
σύντομα τὸ ἐκκλησάκι νὰ δοῦμε!

— Τὸ νερὸ π' ἀκούγεται καὶ φέ-
τος κι ἔξω ἀπ' τὴν κρυψώνα του
θγαίνει — τόσο πολὺ καθὼς εἴ-
ναι! — τὴν παλιὰ παράδοση ὑπεν-
θυμίζει καὶ τὴ γενικὴ ἀλήθεια δια-
λαλεῖ: Στὶς σκλαθιᾶς τὰ μαῦρα
χρόνια σπάνιζαν τὰ χωριά μας κι
οἰκισμοὶ - μαντρόστανα τ' ἀποτε-
λοῦσαν (ἔνα καὶ τ' 'Αι-Δημήτρη).
Στῆς Λευτεριᾶς τὸν ἐρχομὸ τὸ πιὸ
κεντρικὸ ἢ δυνατὸ τ' ἄλλα ἀπορ-
ρόφησε καὶ μοναδικὸ προβάλλει.
Τὸ σταυρό μας ἀδιάκοπα κάνομε
σὲ ἅγιους καὶ πεθαμένους, λάκες
καὶ ταρατσες πεσμένες, προγόνους
ποῦ μ' ἰδρώτα τὴ πότισαν, τὸν πα-
λιὸ 'Αι-Θανάση καμαρώνομε, ρί-
γανη μαζεύομε καὶ στὸ χωριὸ ξε-
κούραστοι φτάνομε, καθὼς καὶ τὴν
«τρέλα» ὀλοκληρώσαμε καὶ τὸ προ-
σκύνημα σὲ παιδικὲς ἀναμνήσεις
ζήσαμε καὶ τὸ τέστ γιὰ τὸ συνο-
δοιπόρο σὲ ἄριστο ἀποτέλεσμα ἔ-
φερε.

— Τὴν ἄλλη μέρα μ' ἐκδηλώσεις
καὶ τελετὲς τῆς "Ἐνωσης, ποῦ στε-
νὸ συγγενικὸ πρόσωπο ἐκπροσω-
ποῦσε, καλύψαμε. Τί κρίμα, ποῦ οἱ
χωριανοὶ μας τὸ «παρὼν» νὰ δώ-
σουν ἀναγκαῖο δὲν κρίνουν καὶ μ'
ἀδιαφορία καλύπτουν! Εἶναι ντρο-
πὴ—ἡ ἀγάπη μας τὴν ἀλήθεια νὰ
ποῦμε ἐπιβάλλει—νᾶρχονται ἀπ' τὴν
'Αθήνα ἄνθρωποι τοὺς ζωντανοὺς
καὶ νεκροὺς νὰ τιμήσουν κι ἐμεῖς
τὸ «δὲ θარიέσαι» νὰ λέμε! Εὐτυ-

χῶς, ποῦ ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ
πάντα κεφάτος καὶ καλοσυνάτος
στὸ πόστο του θρέθηκε καὶ μὲ τὴν
"Ἐνωση ἐνωμένος μὲ τὸ Συμβού-
λιό του θαδίζει!

— Τὸ θραδυνὸ τὸ γλέντι μὲ τὰ
ὄργανα καὶ τὰ καλὰ ψητά, μὰ καὶ
τὴν ἄριστη τοῦ μαγαζιοῦ τῆς ἐκ-
κλησίας λειτουργία — συγχαρητή-
ρια σ' ὅλες καὶ σ' ὅλους ἀνέκουν!
— κρατᾷ ὡς τὰ χαράματα. "Ο-
μως ἐμεῖς τὸ τσάι ὄνειρευόμαστε,
σχέδια καταστρώνομε, μονοπάτια
ρωτᾷμε, μὲ τὸ Δρόσο στερνὲς λε-
πτομέρειες συζητᾷμε. Καὶ στοῦ ὕ-
πνου τὴν ἀγκαλιὰ πέφτομε!..

— Χαράματα γιὰ τὶς βουνοκορ-
φὲς πάνοπλοι ξεκινᾷμε — πάντα
κοντὰ μας ὁ πανύψηλος γενειοφό-
ρος συνοδοιπόρος τῆ σκυτάλη ζη-
τάει! — τσάι μαζεύομε καὶ στὰ
Κωσταρτσιώτικα Μνήματα μὲ τὴ
σοδειὰ φορτωμένοι καταμεσήμερο
φτάνομε. Ποιὸς ξέρει τοῦτο τὸ ὄ-
νομα ποῦ χρονικὰ ἀνατρέχει καὶ
ποιῆς στὸ βωμὸ τῆς πατρίδας θυ-
σίες θυμίζει! Μνημόσυνο εὐλαβικὸ
τοῦ Πατέρα κάνομε — ἁγιασμένο
τῆς Παναγιᾶς τὸ χῶμα ποῦ μὲ τὴ
Μάνα μας σκεπάζει! — καθὼς τὸ
γεμάτο συγκίνηση λόγος τοῦ ἀνα-
θυμόμαστε. «Ἀπ' τὸν παποῦ μου
καὶ τοὺς παλιούς ἄκουσα, πὼς σὰν
στὰ Μνήματα ἡ σάλπιγγα τοῦ Κα-
ραϊσκάκη ἀκουγόταν, οἱ κιότεμέ-
νοι καὶ προσκυνημένοι χωριανοὶ
μας ραγιάδες τὴ σκλαθιά λησμο-
νοῦσαν, θάρρος ἔπαιρναν καὶ στὰ
φουσάτα τοῦ γιοῦ τῆς καλογριᾶς
ἔτρεχαν νὰ μποῦν!»! Καημένη Ρω-
μιοσύνη! Πόσα ὁ ἀνθρώπινος πο-
λιτισμὸς στὴν ἀποκοτιά Σου ὀφεί-

λει!... Κι ἄς εἶσαι πάντα προδομένη!.. "Αθελά μας τὸ χέρι τὸ σημείο τοῦ Σταυροῦ σχηματίζει, μνημόσυνο εὐλαβικὸ στοὺς προγόνους τὰ χεῖλη μας ψελλίζουν!...

— Ἀπὸ τσοπάνη — τοῦτοι πάντα καλόβουλοι καὶ πρόθυμοι στέκονται, σὰν σὰ συνάνθρωποι κοντά τους φτάνομε! — τελευταῖες ὁδηγίες ἀπὸ μακριὰ παίρνομε καὶ γιὰ τὰ Πατήματα — ἄλλο φλύαρο τοπωνύμιο — προχωροῦμε, καθὼς ἀνθρώπινος ξερότοιχος τὸ θράχο καὶ γκρεμὸ βοηθάει δρόμος καὶ μονοπάτι νὰ γίνεῖ. Καὶ γιὰ τὸ Μαυρονέρι ριχνόμαστε τῇ δίψᾳ νὰ σήσουμε, τὸ κρῦο τὸ νερὸ νὰ τιμήσουμε, δροσιὰ νὰ αἰσθανθοῦμε, θάρρος νὰ πάρομε, ἀπ' τὸ ζωογόνο τῶν προγόνων νεράκι νὰ πιοῦμε!

— Μνήματα καὶ Πατήματα χωρὶὰ τῶν παλιῶν δήμεν Κροκυλείου καὶ Βωμέας διάβα τους μὲ τὰ ζῶα εἶχαν, στὴν Σπερχειάδα (Ἄγα) κι Ὑπάτη νὰ φτάσουν, ὅ,τι εἶχαν νὰ δώσουν καὶ μπομποτά νὰ πάρουν. Τὰ σωματικά μας μάτια μπροστὰ στῆς φαντασίας μας τ' ἀδέρφια τους ὑποχωροῦν καὶ προγόνους Λοκροὺς κι Αἰτωλοὺς ἀντικρύζομε στὴν πλοῦσια Φθία νὰ φτάνουν. Καὶ μὲς στὰ μάτια τους καθαρὰ τὸ παράπονο διακρίνομε, ποὺ ἡ ἱστορία — πάντα τῶν νικητῶν καὶ ἰσχυρῶν δουλεύτρα — τόσο τοὺς περιφρόνησε καὶ παράθλεψε γιὰ χάρη Σπάρτης καὶ Ἀθήνας. Κι ὁμως — μοῦ φαίνεται νὰ λένε! — σὲ τοῦτα τὰ χῶματα ἕνας ἰσάξιος μὲ κείνους πολιτισμὸς ἀνθίσε — μάρτυρες Θέρμο καὶ Καλλιόπολη, Δημοσθένης (ατρατηγὸς Ἀθηναίων)

καὶ Γαλάτες, Παλιὰ καὶ Νέα Πάτρα (πάντα τὰ τοπωνύμια τὴν ἀλήθεια διαλαλοῦν, ποὺ καμιά σκοπιμότητα νὰ θολώσει δὲ μπορεῖ). "Άλλο ἂν ἡ ἀλήθεια — τὸ παράπονό τους δικό μας τὸ κάνομε! — τότε στὸ δίκιο τοῦ πιὸ καπάτσου διαστρεβλωτῇ ὑποχώρησε, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στίς μέρες μας στῆς λίμνης τὸ νερὸ πνίγηκε!...

— Τὸ Μαυρονέρι τιμοῦμε, σ' ἄλλες πηγές σκύβουμε καὶ πίνομε καὶ στοῦ παπᾶ τῇ θρύσει πρόχειρη στάση κάνομε! Συντοπίτης τὴν πατρότητα τῆς πηγῆς νὰ κλέψει θέλησε καὶ τ' ὄνομά του σὲ κοτρώνα ἀνέγραψε. "Αδικὸς κάπος! Ἡ παράδοση τοῦ γραφτοῦ δυνατότερη θγαίνει καὶ τὸν ἀσπρομάλλη Γέροντα στὴν πέτρα πάνω θλέπομε τῇ στρούγκᾳ — ἀνήμερα τῆς Ἀνάληψης! — νὰ εὐλογεῖ καὶ μ' ἀγάπη νὰ ραίνει. Τσοπάνης πρὶν ὁ ἴδιος καὶ τσοπάνης ἀνθρώπων καὶ τώρα τοῦ τσοπάνη καημοὺς καὶ πόθους, πόνους καὶ θάσανα δικά του τὰ νιώθει καὶ πότε - πότε δακρύζει. Δίκαιη ἀνταμοιβή του τὸ τυρὶ τῆς ἡμέρας, ποὺ τὸ θράδῳ στὸ σπῆτι του φτάνει!...

— Στοῦ Χόντου τῇ στρούγκᾳ γι-ακούρτη καὶ ψητὸ μᾶς προσμένει. Τὴν πρώτη περίσσεια τιμοῦμε, καθὼς παγωμένο νεράκι στ' Ἀγκά-θι μᾶς δρόσισε — δῶ πάνω κάθε τόσο καὶ πηγὴ συναντᾶμε — τὸ ψητὸ περιφρονοῦμε. Τὰ σύννεφα στὰ οὐράνια σ' ἔκτακτη σύναξη τρέχουν κι ὁ βοριάς σὲ βοήθεια τους φτάνει — πάντα τ' ἄψυχα μεταξύ τους ἄριστα νιώθοντας καὶ σ' ἀρωγῇ

τρέχουν! Οί καλόβουλοι τσοπάνηδες — πατέρας και γιός! — τīs δυο άποτυχημένες προηγούμενες άπειρές μας άναθυμούνται και φόβο για νέα άποτυχία έκφράζουν. Ήμείς άνησυχούμε κι έλπίζουμε και σέ λίγο στην άφετηρία φτάνουμε, κουράγιο άπ' τόν αύριανό οδηγό μας παίρνομε, τὰ σύννεφα παρακολουθούμε, τής σύναξης τή διάλυση τ' άπόθραδο χαιρόμαστε και τὸ ύπέροχο τοπίο και θέαμα ζούμε, καθώς φεγγάρι κι ήλιος σύνθημα και παρασύνθημα μεταξύ τους αλλάζουν! Τὸ τριμένο γάλα — ρου μελιώτικη τριψάνα και μαμαλίγκα, θεσσαλιώτικη παπάρα! — δυνάμεις μᾶς δίνει, τὸν Κρυστάλλη δικαιολογούμε, τὸν καημό του δικό μας ζούμε!.. Και στὸν ύπνο για ξεκούραση πέφτομε!..

— Πιὸ μονορούφι ὁμαδικὸ ὕπνο δὲν ἔζησα. Στīs 4.30 τὸ ξυπνητήρι ὁλόρθους μᾶς πέταξε και σέ λίγο για τὰ ριζὰ τοῦ Κόρακα μᾶς κίνησε τής νύχτας ή γαλήνη, τής κατάρκτησης ὁ πόθος, τῶν προβάτων τὰ κουδούνια, τοῦ φεγγαριοῦ ή συντροφιά, τοῦ καλόκαρδου Δρόσου ή πρόσχαρη παρέα, στὰ πόδια φτερά ἔδινε και σέ λίγο στὸ στρογγυλὸ χαλιά σκαρφαλώναμε, κι αστήθι στὸν ἀνήφορο ἀνεβαίναμε. Τής νύχτας και τής μέρας ὁ τελειωμὸς κι ή ἀρχή στὸν Κόρακα νικητές, μᾶς θρήκαν, καθώς τὸ ἄρωμα άπ' τὰ λυκόλουρα — τί λεπτό, πὺ στάθηκε Θεέ μου! — κουράγιο μᾶς ἔδινε και τὰ χρωματιστὰ σήματα τῶν ὄρεισμάτων τὸ σωστὸ δρόμο ἐπιβεβαίωναν! Λίγη λαδομπογιά και προγραμματισμὸς με

καλή καρδιά πόσο καλὸ μπορεῖ νὰ σκορπίσει τούτα τὰ σήματα ἀποδείχνουν!..

— Τσοπάνη καλημερίσαμε στὴν πρώτη τοῦ Κόρακα κορφή άπ' τὴν Κάτω Μουσουνίτσα και για τὴν Ἀσκητότρυπα συνεχίσαμε. Ἕνας θράχος ὀλοστρόγγυλος κατάκορφα ὑψώνεται, στὴν ἀνατολική του πλευρά μιὰ πεσμένη ξερολιθιά και μιὰ σχισμὴ στὴ μέση του σκότη τοῦ Ἀσκητῆ στὰ χρόνια τής σκλαβιάς στάθηκε. Ποιὸς ἔξερει ἀπὸ τοῦ ἦταν, πῶς τὸν ἔλεγαν, ποιά ἀνάγκη ἑξωτερική ή ἑσωτερική δῶ πάνω τὸν κούρνιασε, με τοὺς Κατωχωριανούς (Κάτω Μουσουνίτσα) σ' ἐπαφή τὸν κράτησε και δῶ μέσα τὴ στερνὴ του πνοή ἄφησε παραδίδοντας στὸ θράχο τής σπηλιάς του τὸ γραφτὸ τὸ λόγο «Μήδ' ἀπὸ πείνα πέθανα, οὔτ' ἀπὸ δίψα πάω — Μ' ἔφαε τ' ἀπόγειο τοῦ Μαρτιοῦ και ὁ ἀχὸς τής Γκιώνας». Ἀργότερα — στὴς λευτεριάς τὴ μέρα — ἄλλος ἀσκητής, τὸ ἴδιο σήμερα ἄγνωστος, μ' ὄραμα τὸ σκηνωμά του στὰ Βουστινιτσιώτικα λιθάδια ἦρθε ἀναζητώντας, στὴν Ἀσκητότρυπα ἔφτασε, τὰ λείψανα πῆρε κι ὅπως ἦρθε ἑξαφανίστηκε ἀφήνοντας ἑμᾶς στὴν ἐπιστημονική μας ἀμάθεια για ὅλα τούτα. Οί παπούδες τῶν παπούδων τ' ἀνιστόρησαν και στὸ «κάπως, κάπου, κάποτε» για φύλαξη παράδωσαν. Οί Δρουγαῖοι ἔδῶ τούτα μόνον κράτησαν μαζί με τὴν ἀθυροστομία τους τὴν ἄκακη, καθώς τὸ δεύτερο ἀσκητὴ ἀντίκρυσαν κι' ὁδήγησαν!...

— Ὁ πανύψηλος γενειοφόρος στὴ σπηλιά, νὰ μπεῖ ἐπιμένει, τοῖχο

φτιάχνουμε, τὶς πλάτες στηρίγματα παραχωροῦμε, τὴν ἐπιθυμία του νὰ πραγματοποιήσῃ βοηθοῦμε, μὰ τὸ φακὸ στὴ στρούγκα λησμονήσαμε! Φαίνεται, πὼς τὸ σκοτάδι τῆς ἱστορίας ἀντὶ κι ὑφάδι μὲ τὸ σκοτάδι τῆς Ἀσκητότρυπας ἐννοεῖ νὰ μένει. "Αἰδικὰ χαρτιά καὶ τσακμάκια ἐπιστρατεύονται. Ξύλα καὶ λιθόχτιστο πεσμένο τοίχωμα τὴν παράδοση ἐπιβεβαιοῖ καὶ σὲ καινούργιες ἀπορίες μᾶς προτρέπει — τοῦ χρόνου θέβαια. Ὁ ἐρευνητὴς κατεβαίνει, τὰ χωρίσματα, πού ὑποπτεύεται ἐξιστορεῖ, τὸ σταυρό μας κάνομε καὶ στὸν ὀρειθατικὸ κόσμον τὴν Ἀσκητότρυπα γιὰ ἐξερεύνηση παραδίναμε — ἀξίζει τὸν κόπον καὶ γιὰ τὴν ἀπακοτιά τοῦ ἀνώνυμου ἀσκητῆ καὶ γιὰ τοῦ τοπίου τὴν ἀγριάδα!

— Τὰ ὀρειθατικὰ σήματα στὸ (Μουτσουνισιῶτικο) Ἀι-Λιά μᾶς φέρνουν — ψηλότερη κορφή τοῦ Κόρακα, πού ἡ Κοκκινιά τὰ πρωτεῖα τῆς δὲν παραδέχεται. Τούτῃ συντροφιά τῆς κρατεῖ καὶ τὴν ἄλλη κορφή, τὴν Κλεισούρα, πού στὰ σπλάχνα τῆς αἰώνια πάγο καὶ χιόνι κρατάει. Τσοπάνηδες χωριανοὶ μᾶς τὴν κοιλιὰ τοῦ θράχου μὲ τὸ καλέμι ν' ἀνοίξει ἔβαλαν, μέσα μπαίνουν, πὰ γο κόβουν καὶ στὸν ἥλιον νερὸ κάνουν τὰ πρόβατά τους νὰ πιοῦν, οἱ ἴδιοι νὰ ξεδιψάσουν. Ἐδῶ πάνω βλέπετε οἱ τσοπάνηδες σὰ στὸ σπῆτι τους νιώθουν κι ὅπως οἱ καλλιέργειες περιορίστηκαν, τὰ κοινοτικά μαλώματα χάθηκαν, οἱ ζημιές ἐξαφανίστηκαν, σὰ βασιλιάδες τὸ χρόνο διαθαίνουν. Τί κρίμα μόνο, πού ὅπως ἐκεῖνοι καὶ τοῦτοι μέρα

μὲ τὴ μέρα ἀραιώνουν καὶ χάνονται!

— Γιὰ τὴν ὥρα Κονιακίτες, Κάτω καὶ Πάνω Μουτσουνισιῶτες τσοπάνηδες καλημερίζομε, στὶς στρούγκες καὶ στὰ χωριά τους μᾶς καλοῦν, γιὰ τὸ ζ'λάπ' τ' ἀναθεματισμένο — λύκο — μὲ δέος ἀκοῦμε, ἀπὸ κορφή σὲ κορφή σκαρφαλώνομε καὶ ξεπεζεύομε καὶ τσάι νὰ θροῦμε ἄδικα ψάχνομε — οὔτε πσὰ γιὰ νὰ χαιρετίσουμε δὲ βρήκαμε.

— Ἀφήσαμε τελευταῖα τὸ θέαμα, πού τὰ κυάλια τὰ μακρινὰ στὰ πόδια μᾶς φέρνουν καὶ τὴ Ρούμελη, τὸ Μοριά καὶ τὴ Θεσσαλία δικά μας τὰ κάνουν!... Νότια ξαπλώνεται ὁ Μοριάς μὲ τὰ βουνὰ — λὲς καὶ ἀνάγλυφο χάρτη θλέπεις! — ἐνῶ ἡ Πάτρα κι ὁ Πατραϊκὸς μπροστά μας καθρεφτίζονται κι ὁλόκαθαρα φαίνονται! Δυτικὰ ἡ ἀγαπημένη μᾶς Ναυπακτία ξανοίγεται καὶ οἱ βουνοκορφές τῆς τὴν καλημέρα μᾶς λένε καὶ γιὰ τὰ νέα τῶν χωριῶν τῆς ρωτᾶμε. Μακρύορος καὶ Τσακαλάκι, Ἀρδίνης καὶ Κοκκινιάς, Καρφοπεταλιάς καὶ Σαράνταινα καρσούλι φυλᾶνε καὶ τὰ χωριά ἀγκαλιάζουν καὶ κρύβουν. Βορειότερα ἡ Εὐρυτανία μὲ τὸν Τυμφρηστό τῆς μᾶς χαιρετάει καὶ πιὸ πάνω Ἀγραφα καὶ Πίνδος τὶς κορφές τους ξαπλώνουν, τὸν ὄγκο τους προβάλλουν! Πέρα στὸ θάθος τοῦ Βοριᾶ ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσσαθος στὴν καταχνιά λουσιμένοι ἀφήνουν μόλις τὰ κεφάλια τους — τὶς πὶο ψηλές κορφές τους! — νὰ φαίνονται καὶ νὰ μᾶς καλημερίζουν, ἐνῶ ἀνατολικά μᾶς ὁ Μαλλιακὸς καθρεφτίζεται στοῦ ἡλίου τὸ ἔθγα κι

ἡ Εὐβοία διαγράφεται τεμπέλικά
ξαπλωμένη στῆς θάλασσας τὴν ἀγ-
καλιά.

— Στὰ πόδια μας τὰ θουνὰ τῆς
Φθιώτιδας τὰ μυστικά τους ἀποκα-
λύπτουν καὶ παλιά μας διαίσθηση
ἐπιβεβαιώνουν, καθὼς πέρασμα ἰ-
δανικὸ γιὰ τὴν Σπερχειάδα καὶ τὴν
Ὑπάτη ἀφήνουν. τὴ ράχη τους. Στὸ
Νιοχώρι χαμηλώνουν κι οἱ Χωμή-
ριανες — Ἀνατολὴ καὶ Δάφνη σή-
μερα! — τὴν εἴσοδο δείχνουν. Ἀ-
πὸ τὸν πάντα πρόθυμο ὁδηγό μας
— νὰ μᾶς ζήσεις, λεβέντη Δρόσο!
— τὰ δρομολόγια τῶν καραβανίων
τῆς φτώχειας ἀπὸ Δωρίδα καὶ
Ναυπακτία γιὰ τὴν πλούσια Φθία
μαθαίνομε, ἀπὸ ἄλλους ἐπιβεβαι-
ώνουμε καὶ Μνήματα, Πατήματα,
Μακρυκάμπι, Νιοχώρι θασικά τὸ
χαράζουν, ἐνῶ Ἀρτοτίνη καὶ Σιτί-
στα δικά τους μονοπάτια περνοῦ-
σαν.

— Μοῦ φαίνεται, πὼς ἡ πυρὰ τοῦ
Ἡρακλῆ στῆς Καταβόθρας τὴν κορ-
φὴ τῆ σκοπιμότητα στάχτη κάνει,
τὴν ἀλήθεια φωτίζει, τὸν παραγνω-
ρισμένο δυτικὸ Ἑλλαδίτικο ἀρχαῖο
χῶρο καὶ κόσμο προβάλλει καὶ σὲ
πολλὰ ἐρωτήματα ἀπάντηση δίνει.
Δὲν ἀναρωτήθηκες, ποτέ, ἀναγνώ-
στη μου, γιατί ὁ Γερμανὸς λεγό-
ταν Παλαιῶν Πατρῶν κι ὄχι σκέ-
το Πατρῶν καὶ γιατί ἡ Ὑπάτη Νέα
Πάτρα ἢ Πατρατζήκι ἀναφέρεται;
Δὲν σοῦ κάνει ἐντύπωση τοῦ Ἡρα-
κλῆ ἡ περιπέτεια στὸν Εὐηνο καὶ
τοῦ στρατηγοῦ Δημοσθένη ἢ ἐκ-
στρατεία στὸν Πελοποννησιακὸ πό-
λεμο, ὅταν καθέννας τὸν ἀντίπαλο
νὰ χτυπήσει σὲ καίριο σημεῖο προ-
σπαθοῦσε; Καὶ τί ἤθελαν οἱ Γαλά-

τες δῶ πάνω καὶ δέ ρίχτηκαν σ'
Ἀθήνα καὶ Σπάρτη, ἂν πλοῦτος
καὶ πλιάτσικο ἐδῶ στὴν Καλλίπο-
λη δὲν ἦταν; Καὶ τῆς κλεφτουριάς
ἢ ἀλυσσιδωτῆ δῶ πάνω παντοδυ-
ναμία πῶς ἄντεξε στὸ διάβα τῶν
αἰώνων; Πῶς ξαφνικά τὸ Θέρμο κι
ἡ Καλλίπολη πρόβαλαν, ἐξαφανί-
στηκαν καὶ πάλι τὸ πρῶτο σὰ λαμ-
πρὴ καὶ πεπειραμένη Αἰτωλικὴ συ-
μπολιτεία ὀρθώνεται, ἐνῶ ἡ Καλ-
λίπολη πλούσια σὲ πλιάτσικο ἀπο-
δείχεται;

— Τοῦτα ὅλα σκεφτόμαστε καὶ
ἄθελά μας ξεφωνίζαμε «ταλαίπω-
ρη ἱστορία! Πόσα σὲ ὄνομα τῆς ἀ-
λήθειας, ψευτιᾶς κι ἀπάτης ἐγκλή-
ματα οἱ ἄνθρωποι νὰ κρύβεις σ' ἔ-
καναν! Πόσο συμφεροντολογικὰ
παραλλαγμένη τὴν ἀλήθεια παρου-
σιάζεις! Σὰν ἀρχαία ἐταίρα καὶ
παλλακίδα τους οἱ ἰσχυροὶ σὲ χρη-
σιμοποιοῦν καὶ κυρία στὰ μάτια
τῶν ἀφελῶν σὲ προβάλλουν!..»

— Ὅμως τοῦ κατήφορου τὸ δρό-
μο καθὼς πῆραμε τὰ σήματα τῶν
ὀρειθατῶν — ὅς εἶναι καὶ πάλι κα-
λὰ οἱ ἄνθρωποι — ἀκολουθοῦμε
καὶ στὴν Κουρολιθιά πέφτομε — τε-
ράστια κι ἄπειρα θράχια μὲ πολ-
λὰ ἀπολιθώματα. Μακάρι οἱ ὀρει-
θάτες μας, σὰν ἱστορικοὶ καὶ φυσι-
κοὶ εἶναι, καὶ τὸ μάτι τους ἐρευνη-
τικὸ νὰ στέκεται, τοὺς ἀρμόδιους
νὰ ξυπνοῦν, τὴν ἀλήθεια νὰ λένε
καὶ τὰ μυστικά τῆς φύσης γραπτὰ
καὶ προφορικὰ νὰ διαλαλοῦν! Πό-
σα τέτοια ἢ Κουφολιθιά ν' ἀνιστο-
ρήσει δὲν ἔχει!..

— Στᾶ Βουστινιτσιώτικα λιθάδια
φτάνομε, ἄδικα πασχίζομε τὴν ποι-
ητικὴ, ὅσο καὶ εὐαίσθητη σωματι-

Οἱ Σμπαρολόγοι

ΤΟΥ ΜΗΤΣΟΥ ΕΛΑΤΟΥ

Τὸ μαντάτο, κρύο καὶ παγερὸ σὰν γενναριάτικο τσάφι, ἀπλώθηκε, γοργὰ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸ χωριὸ καὶ τὸ σήκωσε στὸ πόδι. Ὁ Νίκας, τῆς χήρας τῆς Ἀλέξανδρας ὁ γιός, εἶπαν, κουτσουρέφτηκε σήμερα κάτω στὸ γιαλὸ — ἔχασε τὸ καλὸ τοῦ χέρι ἀπ' τὸν ἀγκῶνα — ψαρεύοντας μὲ δυναμίτη. Καὶ σὲ κακὸ χάλι, πρόστεσαν, τὸν πᾶνε τώρα στὴν πολιτεία, σὲ γιατρό.

Ὁ ἴσκιος τῆς καινούργιας συφο-

κὰ Δρουγαίικη πηγὴ νὰ θροῦμε. Νεράγκαθα ὑψώνονται, λὲς κι εἶναι τὸ γνωστὸ ἐφήθαιο, ποὺ τ' ἀπόκρυφα τῆς γυναίκας - πηγῆς καλύπτει — ἀργότερα μάθαμε, πὼς ἡ πέτρα μὲ τὴν σχισμὴ — πηγὴ ἀπὸ χρόνια πεσμένη εἶναι — καὶ στὴ στρουγγα τοῦ Δρόσου τριψάνα στὸ γάλα φτιάχνουμε, τὸν κούτλα τιμοῦμε, μὲ ξύλινο χλιάρ' τρῶμε καὶ δρόμο γιὰ τὸ χωριὸ — ὁ Ἰταμος στὴν ἐπιστροφή θὰ μᾶς δροσίσει! — ἐνῶ ἀπὸ τώρα γιὰ τοῦ χρόνου πιὸ μελετημένη τὴν ἐξερεύνηση τοῦ Κόρακα σχεδιάζουμε, καθὼς τοῦ ὁδηγοῦ μας ἡ καλόκαρδη ψυχὴ πίσω δὲν κάνει, ἐμεῖς κάθε φορά, ποὺ στὸ χωριὸ μας πᾶμε πιὸ νέοι γινόμαστε, μερικὰ χρονάκια στὶς σάρκες τοῦ καὶ στοὺς γκρεμοὺς κατακυλάμε! Μικρὸ τοῦτο τὸ κέρδος θαρρεῖτε;...

ρᾶς, θαρὺς καὶ ἀσήκωτος, πλάκωσε τὶς ψυχὲς τῶν χωριανῶν καὶ τοὺς ἔρριξε σὲ θαθεῖα συλλογὴ. Καὶ ὄχι ἄδικα, θέβαια. Τὸ μισέρωμα ἐνοῦ παληκαριοῦ ἀπάνω στὸν ἀνθὸ τῆς νιότης τοῦ εἶναι θαρὺ πρᾶμα καὶ ἡ ἀναστατωμάρα ποὺ σκορπάει μεγάλη. Μπορεῖ οὐλοὶ νὰ καρτεροῦσαν τὸ σημερινὸ — ἀνδρὲς ἦταν σήμερα θᾶναι αὐριο σκεφτόνταν — μιὰ καὶ ὁ Νίκας ἔπαιζε ἀπερίσκεπτα μὲ τὰ σύνεργα τοῦ διαόλου — τὸ δυναμίτη — τώρα ὅμως ποὺ τὸ κακὸ γίνηκε τοὺς κόπηκε ἡ ἀνάσα. Παρ' ὅτι εἶναι συνηθισμένοι σὲ κάτι τέτοια — δυὸ ντουζίνες, καὶ ἀκόμα, μισερῶμενοι κλαῖνε τὴ μοίρα τους στὸ χωριὸ — καὶ καλὰ ξέρουν τὰ κίντυνα τῆς δουλειᾶς μιὰ καὶ οὐλοὶ — ἄλλος λιγότερο καὶ ἄλλος περισσότερο — ἀνακατεύονται σ' αὐτήν, κάθε φορά ποὺ θ' ἀκουστεῖ τὸ κακὸ μαντάτο νοιώθουν νὰ τοὺς διαπερνάει πατόκορφα ἓνα σύγκρυο, λὲς καὶ τοὺς ἄγγιξε ἡ φτεροῦγα τοῦ θανάτου. Καὶ μὲ τὴ ψυχὴ γιομάτη τρόμο καὶ παγωνιὰ ἀναλογιοῦνται τί περιμένει τὸν ἄτυχο ποὺ μισερώθηκε καὶ λιγοψυχᾷ — ἀπόφαση τὸ πέρνουν νὰ τὰ παρατήσουν καὶ νὰ μὴ ματαγγίξουν φουσέκι. Ἡ ἀπόφασή τους ὅμως αὐτὴ, δυστυχῶς, κρατᾷ ἀπ' τὰ σύκα ὡς τὰ σταφύλια — ὅσο ὁ φόβος τοὺς καὶ ἡ ταραχὴ. Σὰν περάσει

λίγος καιρός καὶ τὸ πρᾶμα κάπως κρυώσει τ' ἀλησιμονᾶν οὐλα καὶ ὁ ἕνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλον ματαπέρνουν τὸ δρόμο γιὰ τὸ γιαλό. Καὶ ἡ θάλασσα, ποὺ γιὰ λίγο εἶχε ἡσυχάσει, ἀχολογᾷ καὶ πάλι ἀπ' τὰ συμπάρα. Μπορεῖ νᾶναι τὸ εὐκόλο κέρδος, θέβαια, ποὺ τοὺς σπρώχνει σ' αὐτήν τὴν ἐπικίντυνη καὶ ὅξω ἀπ' τὸ νόμο δουλειά, εἶναι ὁμῶς καὶ οἱ ἀξεπέραστες χρεῖες τῆς ζήσης ποὺ τοὺς πνίγουν καὶ τοὺς κάνουν νὰ μὴν σκέφτονται οὔτε κὰν πῶς ταχεῖα μεθαύριο, μπορεῖ νὰρθεῖ ἡ ἀράδα τους.

Πικρὸ εἶναι τὸ ψωμί τῆς φτωχολογιάς καὶ στὸ αἷμα θρεγμένο κάμποσες φορές.

Μικρὸ καὶ θεόφτωχο εἶναι τὸ χωριό μας — λίγα σπιτοκάλυθα οὐλοκ' οὐλο. Σκορπισμένα στὴν ἄπλα ἐνοῦ γούπατου, στὸ ξάνοιγμα τῆς Τρανῆς Χούνης, δὲν ἔχει καμμιά ἀπ' τὶς χάρες τῶν ἄλλων χωριῶν τοῦ Ψηλοῦ Βουνοῦ. Κριτσόπια καὶ χαλιάδες τὸ ζώνουν ἕνα γύρω καὶ πουθενά δὲ θλογάει οὔτε κὰν ἕνα δειντράκι μονοκλῶναρο, ἔτσι γιὰ νὰ ἱσκιώνει λιγάκι ὁ τόπος, γιὰ μιὰ ἀγραμπέλη γιὰ νὰ μοσκοβολήσει ὁ ἀγέρας. Δὲ θέλεις νὰ πραινολογᾷ οὔτε ἕνα τόσο δὰς χωραφάκι — μιὰ σπιθαμὴ — γιὰ δυὸ σκόλια ἀμπέλι — ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ — παρὰ μονάχα παλιούρια καὶ ἀσφάκες νὰ συμπληρώνουν τὴν τραχεῖα θωριά τῆς πέτρας. Κρυφὰ καὶ ἀπ' τὸ Θεὸ ζοῦν οἱ ἀνθρώποι δῶ πέρα καὶ ὅσοι δὲν πῆραν ἀκόμα τῶν ὁμματιῶν τους νὰ πᾶν στὰ ξένα σιγοψέγονται

ἀπ' τὶς ἀνάγκες καὶ τὴν ἀνέχεια—ρωγιασμένοι χρονικῆς εἶναι, ἄλλοι μπιστικοὶ στοὺς τσελιγγάδες τοῦ βουνοῦ καὶ ἄλλοι κοπέλλια στοὺς νοικοκυρέους τοῦ κάμπου. Σκυλίσια δουλεύουν χειμωγκαλόκαιρο — ἀπὸ νύχτα σὲ νύχτα — μὰ τὸ μαξοῦλι εἶναι πάντα λιγοστὸ καὶ ἡ φαμελιά δὲ χορταίνει — χάσκα ἔχει ὀλοχρονίς. Καὶ ἡ πείνα, κακὸς συμβουλάτορας πάντα, τοὺς σπρώχνει σ' ὅ,τι μπορεῖ νὰ γιομίσει τὸ στομάχι γιὰ ν' ἀφήκει μιὰ πεντάρρα διάφορο. Ἀπ' τὸ σταχομάζωμα καὶ τὸ ραγολοῖ ὥς τὸν τρύγο τῆς σταφίδας ἀντίπερα καὶ τὸ θέρο γιὰ τὸ μάζεμα τοῦ θαμπακιοῦ στὸν κάμπο, καὶ ἀπ' τὸ κυνήγι στ' ἀπαγορευμένο καὶ τ' ἀγριομελισσολόγημα ὥς τὴ λαθρολατόμειψη καὶ τὶς «κατεβασές» στὰ χαμπ'λώματα γιὰ τὸ κοῦρσος τοῦ λιοκαρπου, τίποτας δὲν παραμερίζουν. Καὶ μοναχὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀπὸ τότες ποὺ κεῖνοι οἱ ἀφρεσμένοι οἱ μινιδόροι ποὺ θάζαν φουρνέλα κάτω στὰ ριζὰ γιὰ ν' ἀνοίξουν τὴ «δημοσιά» τοὺς δεῖξαν πῶς νὰ ψαρεύουν μὲ δυναμίτη, ἄλλαξαν δρόμο. Θὲς γιατί τὸ βρῆκαν εὐκολότερο, θὲς γιατί τοὺς ταίριαζε περισσότερο, θὲς γιατί ἔβαλε ὁ βερζεβούλης τὴν οὐρά του γεγονὸς εἶναι πῶς παρατῆσαν οὐλα τ' ἄλλα καὶ ποῦ τοὺς χάνεις πιά ποῦ τοὺς θρῖσκεις, στὸ γιαλό.

Στὶς ἀρχὲς μόλις κονομοῦσαν κα νένα «μισάδι», ἄλλατες ἀδυνατίζοντας τὴ γιόμωση τῆς μπαταριάς κι' ἄλλοτες τσεπώνοντας κάποιο παραπεταμένο στὴν ἀποθήκη, τραβοῦσαν γιὰ τὸ γιαλό καί, φοβισμέ-

νοι, τὸ ξαμολοῦσαν στὰ ρηχὰ καὶ ὅ,τι θγει — ἦταν πρωτάρηδες ἀκόμα. Σιγὰ - σιγὰ ὅμως ξεσκόλησαν. Γιὰ πότες διῶξαν ἀπὸ πάνω τους τὸ φόβο τῆς θάλασσας — γενιῶν καὶ γενιῶν φόβο — γιὰ πότες μάθαν νὰ θουτᾶν στὰ θαθειά — τὸ καλαμοπόδαρο τὸ πολὺ - πολὺ θρέχαν ὡς τότες — γιὰ πότες πῆραν τὸ «χοῦ» στὸ καμάκι, στὸ γάντζο, στὴν ἀπόχη εἶναι νὰ θαμάζεις. Καὶ σὰν τὸ ψάρι ἀρχίνεψε νὰ μπαίνει οὐλο καὶ πιὸ συχνὰ στὸ τσουκάλι τους — χόρτασε ἡ φαμελιά — καὶ κάποια λεπτούλια ἀπ' τὸ πούλημα τοῦ περισσευομένου νὰ θουλῶνουν καμμιὰ τροῦπα, γλυκαθῆκαν γιὰ καλὰ καὶ πέσαν, μὲ τὰ μοῦτρα στὴ καινούργια «τέχνη». Τ' αὐτί τους δὲν ἴδρωνε ἀπ' τὰ μεγάλα κίνυνά της — τὸ φυλάκωμα, τὸ μισέρωμα, τὸ σκοτωμὸ — καὶ δὲ γνοιαζόνταν ἂν κάθε τρεῖς καὶ τόσο κάποιος ἀπ' οὐλους τὸ πλήρωνε ἀπάνω καὶ ξαπάνω — τί περσότερο ἀπ' ὅσο κιντυνεύεις γιὰ νὰ «θαρέσεις» ἓνα μανάρι;

Ἔτσι οἱ δυναμιτολόγοι ὀλοένα αὐγάτιζαν στὸ χωριό μας — καὶ οἱ σακάτηδες τὸ ἴδιο.

Μὲ τὸν καιρὸ ἡ δουλειὰ πῆρε κάποιο δρόμο καὶ τὸ πάρε-δῶσε ἀπόχτησε ρέγουλα. Βρεθῆκαν ἐμπόροι νὰ τοὺς φέρνουν «πρᾶμα» — δυναμίτη, καφούλια, φυτίλια — βρεθῆκαν καὶ ἀγοραστές τῆς ψαριᾶς συμφερότεροι — ὅχι μὲν παρὰ ὅπως ἴσαμε τὰ χτές — καὶ τὸ νερὸ μῆκε στ' αὐλάκι. Καὶ ἔτσι ξεφύτρωσε ἓνα καινούργιο φρούτο, οἱ σμπαρολόγοι τῆς ξηρᾶς ὅπως τοὺς εἶπαν.

Δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση βέβαια μὲ τοὺς φοβεροὺς τορπιλιτζήδες τοῦ πελάγου ποὺ μὲ τὰ γρήγορα καὶ καλοτάξιδα σκαριά τους ἀλωνίζουν τὶς θάλασσες καὶ κουρσεύουν τὰ ψαροτόπια ἀνεβάζοντας καντάρια ψάρι καθαρὸ κάθε μέρα — τοῦτοι εἶναι οἱ ψιλικατζήδες τοῦ συναφιοῦ — μὰ τὸ κακὸ ποὺ σκορπᾶν εἶναι τὸ ἴδιο. Μ' ἓνα φουσέκι στὸ χέρι καιροφυλαχτοῦν τὸ ψάρι σὲ μακρινές καὶ ἀπόμερες θραχιές τοῦ γιालοῦ καὶ σὰν φανεῖ μπουλούκι πιανούμενο τοῦ δίνουν φωτιά. Δουλεύουν μὲ τὴν ἀπόχη ὅσο τὸ ψάρι θγαίνει στὸν ἀφρὸ καὶ ἅμα ἀρχινεῖ νὰ πατώνει πιάνουν τὸ καμάκι ἔχοντας τὸ ἓνα μάτι στὴ δουλειὰ καὶ φέρνοντας τ' ἄλλο ἓνα γύρω μὴ τυχὸν καὶ φανεῖ ὁ Νόμος — ἡ «καταδίωξη» ποὺ μὲ τὸ μπᾶμ χύνεται ξωπίσω ἀπ' τὸ γλάρο τὸν προδότη γιὰ οἱ χωροφυλάκοι ποὺ ὀλοένα τριγυρίζουν καὶ στήνουν καρτέρι στὰ περάσματα. Ἀρπάζουν στὰ πεταχτὰ ὅσο περισσότερα μπορέσουν καὶ ὕστερα, φορτωμένοι τὰ θαρεῖα ταγάρια τους, χάνονται μέσ' τὰ θράχια ἀφήνοντας πίσω τους τὸν ὄλεθρο — ἀσπρολογάει ὁ πάτος τῆς θάλασσας ἀπ' τὸ ψάρι ποὺ δὲν πρόκαμαν νὰ μαζέψουν καὶ ἀπ' τὸ ξολοθρεμένο γόνο. Δὲ λογαριάζουν οὔτε μιὰ στιγμή τὸν ἀφανισμό ποὺ σκορπᾶν — μπαχτσές μου, μαθές, εἶναι ἡ θάλασσα; — οὔτε γνοιάζονται τί θὰ γίνει αὔριο — τρύγα ὅ,τι μπορεῖς σήμερα καὶ γιὰ παραπέρα βλέπουμε, λένε. Καὶ δώστου φωτιά.

Ὅμως καὶ δῶ δὲν ἔχει πάντα κάλμα καὶ μπουνάτσα μὰ ἔχει καὶ

μπουρίνια ἔχει καὶ τραμουντάνες. Καὶ ὅσο εὐκολὰ εἶναι τὰ πράματα σὰν οὖλα ἔρχονται δεξιὰ τόσο δύσκολα — καὶ ἄσκημα — γίνονται ἂν κάτι τις στραβώσει. Δὲ συζητάω θέβαια, γιὰ τὸ χτυποκάρδι καὶ τὴν ἀγωνία τῆς φαμελιᾶς ὥσπου νὰ γυρίσεις πίσω γερός, οὔτε γιὰ τὸ λοξοτήραμα τοῦ χωροφύλακα ποὺ πάντα σ' ἔχει στοῦ ντουφεκιοῦ τὴν μπούκα — αὐτὰνα εἶναι τὸ λιγότερο — συζητάω ὅμως τ' ἀνήλιαγο μπουντρούμι, ὅπου θὰ φᾶς κάμποσα χρονάκια τῆς ζωῆς σου ἂν τύχει καὶ σὲ πιάσουν καί, τὸ σπουδαιότερο, τὸ μισέρωμα γιὰ τὸ σκοτωμό, κίντυνα ποὺ κρέμονται πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι σου κάθε στιγμή. Καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές ποὺ κάτι τις δὲν πάει καλὰ καὶ τὸ μπουρίνι ξεσπάει ἀναπάντεχα. "Ἐνα ξεγέλασμα πὼς τὸ φυτίλι δὲν πῆρε φωτιά, ἐνῶ κεῖνο κρυφοκαίει, καὶ τὸ χασομέρι μιᾶς στιγμῆς, εἴτε γιὰ νὰ τὸ ματανάψεις εἴτε γιὰ νὰ τ' ἀφήσεις καὶ νὰ πάρεις ἄλλο, εἶναι ἄρκετὰ γιὰ νὰ φέρουν ἀπάνω κάτω — ὁ δυναμίτης δὲν ἔχει μπέσα. Τὸ ἴδιο καὶ ἓνα κοντοκράτημα, εἴτε γιατί τὸ μπουλούκι σκόρπισε ξαφνικὰ εἴτε γιατί κάποιο μεγαλύτερο φάνηκε ἀπὸ πέρα, μπορεῖ νὰ φέρει τ' ἀναπάντεχο στὰ καλὰ καθούμενα. Γιὰ θυμήσου πὼς τὴν ἔπαθε σὰν ἀγράμματος ὁ καπτὰ - Σμπρίλιος, παλιὸς τορπιλιτζῆς ποῦχε φαγωμένα οὖλα τὰ χρόνια του μέσ' στοὺς δυναμίτες καὶ τὰ καψούλια; Γελάστηκε μιὰ φορά — τὴ στερνὴ — πὼς τὸ τορπίλι του δὲν ἄναβε γιατί δὲν ἦταν καλὰ σφιγμένο καὶ τῶχωσε στὸν κόρφο του γιὰ

ν' ἀδράξει ἄλλο — εἶχε καμμιὰ δεκαριά — μ' ἀποτέλεσμα νὰ πάρουν φωτιά οὖλα ἀντάμα καὶ νὰ τιναχτεῖ στὸν ἄερα μαζί μὲ τὴ θάρκα του — τόσο δὰς κομματάκια γίνηκε ποὺ δὲν εὔρισκε ὁ παπᾶς νὰ θάψει.

Ἄμ' κεῖνος ὁ ἄλλος σατανᾶς πάλι, τὸ καψούλι, λίγο κακὸ ἔχει καμωμένο; Μυγιάγγιχτο καὶ ντελικάτο πρᾶμα πέρνει φωτιά μὲ τὸ πρῶτο, εἴτε γιατί τὸ ζόρισε λιγάκι περνώντας τὸ φυτίλι, εἴτε γιατί ἔσφιξε λίγο περισσότερο τὸ φουσέκι, εἴτε, τέλος, γιατί ἔτσι τὸ θέλει, καὶ προτοῦ καλοκαταλάβεις τί γίνεται βρίσκεσαι μὲ δυὸ - τρία δάχτυλα λιγότερα — ἄστα νὰ πᾶν στὸν κόρακα.

Ἀπὸ κάτι τέτοια γιόμισε τὸ χωριό μας σακάτηδες καὶ δὲ ξέρεις τί νὰ πρωτολυπηθεῖς καὶ τί νὰ κλάψεις, τὴ νιότη τους ποὺ χαρὰ μίστηκε τζάμπα γιὰ τις φαμελιές τους ποὺ δυστυχᾶν; Μὰ τὸ χειρότερο εἶναι ποὺ κανέννας δὲ λέει, βλέποντας τὰ χάλια τους, νὰ θάλει μυαλὸ καὶ νὰ τὰ παρατήσει. Δὲν τοὺς ἀφήνουν βλέψεις, οἱ ἀνάγκες τῆς ζήσης, δὲν τοὺς ἀφήνουν ὅμως καὶ τ' ἀσικλήκι καὶ ἡ παληκαρωσύνη ποὺ, τελευταῖα, μπῆκαν στὴ μέση. Καὶ ἀντὶς νὰ λιγοστεύουν οἱ συμπαρολόγοι οὖλο καὶ ξεπετιοῦνται καινούργια φυντάνια καὶ ἄς μὴν ἔχουν καμμιὰ σφίξη — παράδειγμα ὁ Νίκας. Μιὰ χαρὰ τᾶφερνε βόλτα ὁ ἄμυαλος, καὶ καθὲ μέρα καλλίτερα πάγαινε, ὥσπου τὸν καθαλλίκεψε ὁ ὀξαποδῶ καὶ ὄχι μοναχὰ τῶρριξε στὸ συμπαρολόγημα μὰ ἔκανε κιόλας ὅτι, πέρασε

ἀπ' τὸ χέρι του γιὰ νὰ φάει τὸ κεφάλι του. "Ὡσπου σήμερα τὰ κατάρφερε.

Τί τάθελες, μωρέ, τὰ νταηλίκια μὲ τὸ διάολο; Γιατί δὲν καθόσουν στ' αὐγά σου — καλὴ δουλίτσα εἶχες — νὰ τρῶς γλυκὸ ψωὶ παρὰ γύρεις τ' ἄπιαστα; Μὴ καὶ δὲν εἶχες ζωντανὸ τὸ παράδειγμα μπροστά σου — ντουζίνες οἱ κουτσουρεμένοι στὸ χωριὸ — μὴ καὶ δὲ μάλλιασε ἡ γλῶσσα οὐλωνῶν νὰ σὲ συμβουλευοῦν γιὰ τὸ σωστὸ — ἤθελες καλλίτερο δάσκαλο ἀπ' τὸν παθό; Ἐσὺ ὅμως ἐκεῖ, κεφάλι ἀγύριστο, μ' ἄρσει ἡ ψαρική κοπάνας καὶ δώστου μπουρλότο. Λὲς καὶ σ' ἀμπόδαε τίποτας νὰ παγαίνεις γιὰ μπριά στὴ λειψοφεγγαριά γιὰ νὰ φλομώνεις τὸ κλείσμα τῆς ἀκροποταμιᾶς μὲ γαλατσίδα καὶ καρανέζα — ἀφήνω τὸν πεζόβολο, τὸ καμάκι, τὸ στεριοπαράγαδο. Καὶ ἂν εἶχες θαρρέψει, ὅπως μερικοὶ λένε, πῶς μὲ τὰ λαθραῖα καὶ τὰ κοῦρσα τῆς θάλασσας θάκανες χαῖρι καὶ προκοπὴ μιὰ ὥρα ἀρχύτερα λάθος μέτρησες, κανέναν δὲν καζάντησε ἀπ'τὰ κοντραμπάντα καὶ τὰ παράνομα ἀλισθερίσια — τ' ἀντίθετο, πολλοὶ χάσαν μεμιᾶς ὄχι μονάχα ὅσα μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ μάζευναν μὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ κεφάλι τους ἀκόμα, ποὺ κάθε μέρα θρίσκεται στὸ ντουρβά.

Τώρα τί θ' ἀπογίνεις, ἔρμε; Ποιὸς θὰ τηράξει τὴ μάνα σου, γρη῏ γυναικα, ὅσο θὰ θρίσκεσαι στὰ σίδερα καὶ τί θ' ἀποκάμεις μὲ τὴν Πα-

ράσχω τῆς Βλάσσαινας, ποὺ τὴν καφορέγεσαι τόσο καιρό; Θὰ σὲ καρτερέψει ὅσο νάβγεις καὶ θὰ σὲ θελήσει σακάτη καὶ κουλοχέρη γιὰ θὰ κλωτσήσει καὶ θὰ κάμει πέρα; Κι' ὄχι ἄδικα, θέβαια, γιατί πῶς θὰ ζήσεις φαμελιά μ' ἓνα χέρι τὴ σιγμὴ ποὺ ἀντρακλαράδες ἴσαμε κεῖ πάνω — σαραντάπηχοι — μὲ δυὸ χέρια καὶ γερά, μόλις τὰ φέρνουν θόλτα; Κι' ἂν σκοπεύεις νὰ συμπαρολογᾷς σὰν τὸ Σακκοπαναῆ, κρατώντας τὸ φουσεκι μὲ τὰ δόντια, τὸ σπιρτοκούτι μὲ τὰ γόνατα καὶ ἀνάβοντας τὸ σπέρτο μὲ τὸ ζερβί, θὰ σοῦ πῶ ἄστα, δὲ θγαίνει καρβέλι μὲ τίς κουτουράδες.

Ἄνηφόρα σὲ καρτεράει ἀπὸ δῶ καὶ ὀμπρός, καψερέ, καὶ ὁ ἰδρώτας καὶ ἡ κοντανάσα δὲ θὰ σ' ἀπολείψουν. Μοναχὸς θὰ πορεύεσαι τὴ κακοτοπιὰ καὶ τίποτας μὴ περιμένεις ἀπὸ κανέναν — πάρτο ἀπόφαση. Οὔλοι μπορεῖ νὰ σὲ συμπονᾷ σήμερα μὰ κανέναν δὲ θὰ σοῦ δώκει χέρι στὴ χρεῖα σου αὔριο—ὁ πᾶσα ἓνας ἔχει τίς δικές του πιλάλες καὶ δὲν εὐκαιρεῖ νὰ συντρέξει τὸ διπλάνό του. Πίκρες καὶ φαρμάκια θὰ γεύεσαι συχνὰ-πυκνὰ καὶ ἡ σκέψη ὅτι στάθηκες ἄμυαλος καὶ δὲν ἄκουσες κείνους ποὺ εἶδαν τὸν ἥλιο πρὶν ἀπὸ σένα καὶ ποὺ ἡ γούνα τους ἔχει καεῖ κάμποσες φορές — πάθαν, μάθαν, — θὰ σὲ τρώει σὰ σαράκι νύχτα - μέρα μὰ εἶναι πιὰ πολὺ ἀργά, — ὅ,τι γίνηκε δὲ ξεγίνεται.

Στερνή μου γνώση..

Ο ΜΠΑΡΜΠΑ ΜΑΘΙΟΣ

Τοῦ ΓΕΝΙΚΟς

Τὸ χωριὸ Κάτω Ἀγόριανη, ποὺ σήμε-
ρα τὸ λέγε καὶ Λιλαΐα γιατί κτίστηκε δι-
πλα στὴν ἀρχαία Λιλαΐα, τὰ ἐρείπια τῆς
ἐποίας ὅπως καὶ τὸ κάστρο της σώζονται
ἀκόμη στὴν κορυφὴ τοῦ διπλανοῦ λόφου,
εἶναι γέννημα - θρέμμα τῆς Πάνω Ἀγό-
ριανης, τοῦ σημερινοῦ Ἐπτάλοφου.

Καλύδια στὴν ἀρχὴ ἔχτισαν οἱ Ἀγο-
ριανίτες ἐκεῖ κάτω γιὰ νὰ φθάνουν στὸν
κάμπο εὐκολότερα ἀλλὰ σιγὰ - σιγὰ ἐγ-
καταστάθηκαν μόνιμα καὶ ἔτσι ἔγινε τὸ
καινούργιο χωριό.

Τοῦτο τὸ χωριὸ τὸ χωρίζει: στὰ δυὸ ἕνα
ρέμα ὅπου κυλοῦν ὀρμητικὰ τὰ νερά τῆς
δαρτῆς βροχῆς ποὺ καταβαίνουν ἀπὸ τὴς
θερινῆς πλαγιᾶς τοῦ Παρνασσοῦ. Τὸ
1939 μάλιστα — χρονιὰ μὲ πολλὰς βρο-
χῆς — ἡ πλημμύρα ἔκαμε πολλὰς ζημιὰς
στὸ χωριό, μέχρι ποὺ γκρέμισε καὶ σπί-
τια ἀκόμα.

Οἱ χωριανοὶ ἀπὸ ἀνέκαθεν προσπαθοῦ-
σαν νὰ τιθασέψουν τὰ νερά φτιάνοντες
στὸ ρέμα δέματα καὶ ἀναχώματα μὲ ξύ-
λινους φράχτες — τώρα ἔχουν φτιάσει ἀ-
πὸ κερέτσι καὶ μπετόν.

Κάθε χρόνο τὸ φθινόπωρο οἱ χωριανοὶ
συνήθιζαν νὰ καθαρίζουν τὰ χωράφια
ἀπὸ τὰ ζιζάνια γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ τὰ
ὀργώσουν καὶ νὰ ἐτοιμαστοῦν γιὰ τὴ σπο-
ρά. Ὁ καλύτερος καθαρισμὸς, ὅπως εἶναι
γνωστό, γίνεται μὲ τὴ φωτιά, γιατί ἔτσι
καίγονται καὶ οἱ σπόροι τῶν ζιζανίων καὶ
περιορίζεται ἡ βλάστησή τους.

Ἐφθασε λοιπὸν καὶ ἐκείνη τὴ χρονιὰ
τὸ φθινόπωρο κι' ἄρχισαν οἱ χωριανοὶ νὰ

καθαρίζουν τὰ χωράφια τους.

Ὁ μπαρμπα - Μαθιός, ἕνας Κατωαγο-
ριανίτης, ἀφοῦ πρωτ - πρωτ τακτοποίησε
τὰ ζωντανά του — καὶ εἶχε ἀρκετὰ —,
πῆγε στὸ χωράφι του, ποὺ συνόρευε μὲ τὸ
ρέμα, καὶ ἄρχισε νὰ τὸ καθαρίζει, κόβον-
τας τὰ παληούρια μὲ τὸ κλαδευτήρι καὶ
τὸν στενὸ κασμά καὶ βάζοντας φωτιά γιὰ
νὰ καοῦν τὰ ὑπόλοιπα.

Ἡ φωτιά ὅμως δὲν ἀστειεύεται καὶ δὲ
χορταίνει ποτέ. Ὅσο θρίσκει τόσο τρώει.
Περπάτησε στὴν ἀρχὴ σιγὰ - σιγὰ καὶ σὰν
ἔφτασε στὸν ὄχτο τῆς ρεματιᾶς βρῆκε ἀρ-
κετὴ τροφή, θέριασε καί, ἀσυγκράτητη
πιὰ, ἔκαψε ὅ,τι βρῆκε — ἀκόμα καὶ τοὺς
φράχτες ποὺ κρατοῦσαν τὰ δέματα καὶ τὰ
προστατευτικὰ ἀναχώματα.

— «Κάηκαν τὰ φράγματα τοῦ ποταμι-
οῦ! Τάκαψε ὁ γερο-Μαθιός!», ἔφτασε ἡ
εἰδηση στὸ χωριό καὶ τὸ ἀναστάτωσε.
Κι' ἤρθαν οἱ χωριανοὶ νὰ δοῦν. Ἦρθε
καὶ ἡ... «ἐξουσία» — ὁ δασοφύλακας —
ἔκαμε ἔλεγχο καὶ χωρὶς πολλὰς κουδέν-
τες στούρνησε μιὰ μὴνυση στὸν μπαρμπα-
Μαθιὸ γιατί ἔβαλε, λέει, φωτιά στὸ πο-
τάμι.

Ἐμπρησμὸς γὰρ καὶ ἡ δίκη στὰ Σά-
λωνα.

Τὴν ἡμέρα ποὺ εἶχε προσδιορισθεῖ ἡ
δίκη ὁ μπαρμπα - Μαθιὸς ξεκίνησε ἀπὸ
Κάτω Ἀγόριανη καθάλα στὸ γαῖδούρι
του, ποὺ τὸ ἔλεγε Μάρκο, γιὰ νὰ πάει στὰ
Σάλωνα.

Δὲν ὑπῆρχαν τότε οἱ σημερινὲς συγκοι-

ΕΝΑ ΘΛΙΒΕΡΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Τοῦ ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑ-Γ.ΩΑΝΝΟΥ

— Πάει, τιλείουσαν τὰ ψέματα. Οὐ δι-
άουλους νὰ σκάσ', φέτου θὰ τοῦ κάνουμι
τοῦ παγγύρ! Θὰ τοῦ κάψουμι! Δὲ θὰ
ξανὰ πάει πούφ τ' Ἀηλιός. Εἶπα κὶ κθέν-
τα δὲ θέλου. Τοῦ παγγύρ' θὰ γέν', ὅπως
γίνονταν πάμπου - προσπάμπου!

Αὐτὴ ἦταν ἡ εἰσήγηση τοῦ Κυρίου Προ-
έδρου τῆς Κοινότητος Ψηλοῦ Χωριοῦ πρὸς
τὸ Κοινοτικὸ Συμβούλιο ἐπὶ τοῦ θέματος
«Ἀναβίωσις τῆς πανηγύρεως τοῦ Χωρίου
κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ».

— Κι μὴ ποιόν θὰ χουρέψ' κύρ Πρόε-
δρι, μὴ τ' γίδα μ' τ' σιούτα! Ἡμεῖς ἰδῶ
εἴκοσι νοματέοι ἀπομείναμι κὶ οὔτε τὰ
θρακιά μας δὲ μπορούμι νὰ μάσουμι,
ἀντέτεινε ἕνας Σύμβουλος, τῆς κλάσεως
τοῦ 1912.

γωνίες καὶ αὐτοκίνητο ἔδλεπες μόνο σὲ
κανένα γάμο ἢ ὅταν κάποιος ἦταν βαρεῖα
ἄρρωστος καὶ ἐρχότανε ὁ γιατρός.

Στὸ δρόμο ποὺ πήγαινε, ὥρες ὁλόκλη-
ρες, σκεφτότανε τὴ δίκη καὶ ἐτοιμαζόταν
γ. αὐτή, προσπαθώντας νὰ βρεῖ τί θὰ πεῖ
στὴν ἀπολογία του. Πάνω στὴ συλλογὴ
του ἄρχισε νὰ μονολογεῖ, φέρνοντας στὸ
νοῦ του τὴ διαδικασία...

—Πρόεδρος: Μαθιός...

—Παρὼν κ. Πρόεδρε.

—Κατηγορεῖς ὅτι ἔβαλες φωτιά στὸ
ποτάμι...

—Μάλιστα κ. Πρόεδρε...

Ἀλλὰ ἐδῶ τὰ πράγματα μπλέκανε, κά-
τι δὲν πήγαινε καλά, κὶ ἄρχιζε πάλι ἀπ'
τὴν ἀρχή:

—Μάνθος...

—Παρὼν κ. Πρόεδρε.

— Θὰ ρθεῖ κόσμος ἀπ' τ' Ἀθήνα που-
λός, θὰ ρθοῦν κὶ τὰ γύρω χωριά πρῶτ'
κὶ καλλίτερ' ἢ Κερασιά, ὅπως πάντα.
Κι σύ, γέρο Κακαράτζα, μὴν κρέν'ς.
Ὅργανα νὰ μ' ῥηῖται σεῖς κὶ τ' ἄλλα
εἰν' δική μ' δ'λειά.

Ἡ πλειοψηφία συνετάχθη μὲ τὸ μέρος
τοῦ Προέδρου καὶ τὸ πανηγύρι ἀποφα-
σίστηκε. Ὁ λαὸς τῶν 20 ψυχῶν τοῦ χω-
ριοῦ, μὲ ἀγαλλίαση δέχτηκε τὴν ἱστο-
ρική ἀπόφαση. Ἐπὶ τέλους, θρὲ ἀδερ-
φέ. Καὶρός ἦταν νὰ ξανασκούξει τὸ κλα-
ρίνο στὸ χωριό.

Λοιπὸν «ἄμ' ἔπος ἀμ' ἔργον». Πρῶτα
πρῶτα ἔγραψαν στὴν Ἀθήνα στὸ Σύλ-
λογο Ψηλοχωριτῶν.

— Τὰ μάθετε. Φέτος τὸ παγγύρ θὰ

—Σὺ ἔβαλες φωτιά στὸ ποτάμι;

... ..

—Μάνθος...

—Παρὼν κ. Πρόεδρε.

—Κατηγορεῖς ὅτι ἔβαλες φωτιά στὸ
ποτάμι...

Τούτῃ τῇ φορᾷ ὅμως ἄστραψε στὸ μυα-
λὸ του ἡ φαινή ιδέα.

—Ναί, κ. Πρόεδρε, ἀλλὰ καίγεται τὸ
ποτάμι;

—Χμ! Ἀσφαλῶς ὅχι.

—Ἄρα ὁ θ ὦ ο ς ὁ κατηγορούμε-
νος!!

... .. καὶ τότε:

—Βρρίτ γ'μαράκι μ'! Βρρρίτ Μάρκο
μ'! Γύρνα πίσω θρέ! Ἀθῶς ὁ κατηγο-
ρούμενος εἶπαμε...

Καὶ γύριζε στὸ χωριό του ἀπ' τὸ Πε-
νηταῖνα μὲ τὴ συνείδηση ἡσυχη.

Τ' ἄλλα περιτεύουσε.

γέννη. Θά πεθάνη οὐ Χάρους. Νά ρηίτε οὐλ' πάππου - προσπάππου. Νά φέρει κι τὸ φίλος σας. Τοῦ χουριὸ θά καεῖ.

Μετὰ ἦρθε ἡ σειρά τῶν γύρω χωριῶν. Τὸ τηλέφωνο ἀναψε στὰ χέρια τοῦ Προέδρου. Καλὰ ποὺ ὅ,τι ἔλεγε τὸ ἄκουγε ὅλη ἡ ἐπαρχία καὶ δὲ χρειαζόταν νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνει σὲ κάθ' ἓνα χωριστά. Μονάχα ποὺ μιλοῦσαν ὅλοι μαζί καὶ γινόνταν μῦλος.

— Ἀρτοτίνα, Κερασιά, Διχώρι, Κριάτσ μ' ἀκοῦτι; τ' Ἀηλιός, μ' ἀκοῦτι; τ' Ἀηλιός, πρῶτα οὐ Θιός, θάχῳμι τοῦ παγγύρ μας, δυὸ μέρες ὅπου κι παλιά. Νά ρηίτι οὐλ' πάππου - προσπάππου. Μ' ἀκοὺς Χαμοκούκ', μ' ἀκοὺς Κουρέτζηλε, κι σὺ Κουλουθὲ κι σὺ Κουλόπανε. Τί γιλᾶς ἱσὺ, ρὲ Τρίστενο. Σάματις τοῦ λέου γιά σᾶς, σεῖς ποτὲ δὲ ρχόσασταν στοῦ παγγύρ μας...

Ὁ Μῆτρος ὅμως ὁ Μπαμπανάτσας ἀπ' τὸ Τρίστενο δὲν ἔλεγε νὰ θγῇ ἀπ' τὴ μέση.

— Ἀμα θγάλ' τοῦ γαιδούρι μ' κέρατα, θά κάν' κι τοῦ Ψηλὸ Χουριὸ παγγύρ. Ἔρμα μαντριὰ γιομάτα λύκ'ς! Χί - Χί - Χί!

Ὁ Σύλλογος στὴν Ἀθήνα ἀνεκοίνωσε τὸ ἱστορικὸ γεγονὸς στὰ μέλη καὶ ὅλοι ἄρχισαν νὰ ἐτοιμάζονται. Ἐπὶ τέλους ἔφτασε ἡ μεγάλη μέρα. Κόσμος πολὺς ἦρθε ἀπ' τὴν Ἀθήνα καὶ γιόμισε τὸ χωριὸ νιάτα καὶ αὐτοκίνητα. Πρῶτ' - πρῶτ' ξεκίνησαν μικροὶ καὶ μεγάλοι γιὰ τὸν Ἀιλιὰ καμιὰ ὥρα δρόμο, φορτωμένοι μὲ τὰ σέα τους. Γιόμισε ἡ ἐκκλησία μέσα ἔξω ἀπὸ Ψηλοχωρίτες καὶ ἄλλους ξενοχωρίτες, ἰδίως Κερασιῶτες. Ὁ Παπαγιώργης φοροῦσε τὰ καλλίτερα ἄμφιά του καὶ ὁ ψάλτης ὁ Τάλαρος λόγῳ τῆς ἐπίσημης ἡμέρας ἔβαλε τὰ δυνατά του, ἀλλὰ στὴ προσπάθειά του νὰ τὰ πεῖ καλλίτερα, τὸ γύριζε πότε στὴ Βασίλω - Ἀρχόντισσα καὶ πότε στοῦ Κίτσου ἢ μάνα κάθεταν.

Τελείωσε ἡ λειτουργία καὶ ὁ κόσμος πῆγε κάτω ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ ἔλατα, ὅπου ἀπ' τὰ παμπάλαια χρόνια οἱ πρόγονοὶ τους κάθονταν σὰ σήμερα καὶ γι-

ὄρταζαν. Οἱ γυναῖκες εἶχαν στρώσει κάτω ὁμορφες μαντανιές κατὰ σόγια.

Ἦταν χαρὰ Θεοῦ νὰ τοὺς βλέπει κανεῖς. Ἔκαναν σὰ μικρὰ παιδιὰ. Φωνές, γέλια, χαιρετοῦρες, εὐχές καλωσορίσματα καὶ γενικὰ μιὰ ἀγαλίαση καὶ μιὰ συγκίνηση εἶχε καταλάβει τὸν κόσμο, γιὰτὶ ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι πέντε χρόνια θρέθηκαν καὶ πάλι μαζί χρονιάρια μέρα. Τὶς περισσότερες ὅμως εὐχές καὶ συγχαρητήρια τὰ ἔπαιρνε ὁ Πρόεδρος μὲ ἄκρα συγκίνηση.

Ἦλθε ὁ ἱερέας, ἀνέθηκε σὲ μιὰ πέτρα καὶ εὐχήθηκε στὸν κόσμο : ὑγεία καὶ πρὸ παντὸς εἰρήνη.

Ὁ Πρόεδρος θέλησε κι' αὐτὸς νὰ προσφωνήσει, ἀλλὰ λόγῳ συγκινήσεως καὶ κρασιοῦ τὰ μπερδεψε λιγάκι.

— Κύριε Πατᾶ, Αἰδεσιμώτατοι Χωριανοί, πῖπτοφάγοι ξενοχωρίτες, Ἀθηναῖοι μαζώματα.

— Βρὲ τί λές, τὸν διέκοψε κάποιος, ἀλλ' αὐτὸς ἀτάραχος συνέχισε.

— Ἀρτοτίνα, Κερασιά, Κριάτσι, Διχώρι, ὀξω ἀπὸ Τρίστενο γιὰτὶ οὐ Μπαμπανάτσας ἀπ' τ' ἀηλία τ' εἶπε ὅτι παγγύρ δὲ θά γέν. Τὸ κακὸ του μαῦρο χρόνο κι ἐπὶ πλέον νὰ τ' πάρ' οὐ διαούλους καὶ τὸν πατέρα. Εὐχαριστῶ τὸ Θεό, ποὺ μὴ τ' βοήθεια τ' Ἀηλιά καὶ τ' δική μ' τὸ παγγύρ μας ξανάγινε κι ἄς μὴν τὸ ἤθελε κι οὐ Κακαράτζας ἀπ' ἰδῶ. Παιδιά μ' σὰ θέλτι λεβεντιά, φάτε πιέτε κι χρόνια πολλά. Ὅργανα δὲ μᾶς ἦρθαν, νόμισαν οἱ σκατογυφτοὶ πὼς θάμασαν λίγοι. Βοήθειά μας ὁ Ἀφέντης Ἀηγιώργης κι ἡ Παναγία ἀπ' γιορτάζουν σήμερα Ἀμὴν. Κι τ' χρόνου τὸ χαρές σας οἱ παντρεμένοι, καλὴ ψυχὴ οἱ ἀνύπαντροι καὶ νὰ μᾶς ζήσουν οἱ ἀποθαμένοι!

Πέσαν ὅλοι στὰ κοψίδια καὶ τὶς πίτες. Τὰ τσουγκρίσματα, τὰ ἀλληλοκεράσματα, οἱ εὐχές καὶ οἱ χαρούμενες φωνές δημιούργησαν ἀτμόσφαιρα πραγματικά πανηγυρική.

— Εἰβίβα, χωριανοί, χρόνια πολλά, βοήθειά μας ὁ Ἅγιος Ἀηλιᾶς καὶ τοῦ χρόνου.

Καὶ δόστου κεράσματα καὶ δώστου

εὐχές καὶ σφυρίγματα. Σὰν καλοέφαγαν καὶ καλοήπιαν, ἄρχισαν τὰ τραγούδια τῆς Τάβλας ὅπως τὸ καλοῦσε τὸ ἔθιμο. Πρῶτος ὁ γέρο Κλάπας πῆρε ἕνα παραπονιαρικό πού καθὼς θὰ δοῦμε ἀμέσως παρακάτω ἦταν ὅ,τι χρειάζονταν γιὰ τὴν περίσταση.

«Καλῶς ἀνταμωθήκαμε ἐμεῖς οἱ ντιρ-
τιλῆδες.
Νὰ κλάψουμε τὰ ντέρτια μας καὶ τὰ
παράπονά μας.
Πάλε καλές ἀντάμωσες τοῦ χρόνου
τέτοια μέρα.
Γιὰ φάτε πιέτε, ὦρὲ παιδιά, χαρήτε
νὰ χαροῦμε,
τοῦτο τὸ χρόνο τὸ καλὸ, τὸν ἄλλο
ποιὸς νὰ ξέρει,
γιὰ ζοῦμε γιὰ πεθαίνουμε γιὰ σ' ἄλ-
λο κόσμο πᾶμε».

Ὁ κόσμος μελαγχόλησε μὲ τὸ ἄκουσμα καὶ σὰν κάποιό κακὸ προαίσθημα τὸν ἔπιασε.

— Γιὰ νὰ μὴν ἔχεις ὄργανα, κύρ πρόεδρε, ὥρα εἶναι θάλουμι τὰ κλάματα, εἶπε κάποιος.

— Τί; ὄργανα εἶπες; Νὰ δῶ τ' ἄχω στὴ τσέπη μ'. Τώρα θὰ δῆτε τραγούδια, λέει ὁ πρόεδρος καὶ θγαίνει ἕνα ραδιοφώνάκι. Ἀλλὰ τότε ἦλθε ἡ καταστροφή. Χίλια ἀστροπελέκια νὰ ἔπεφταν μαζεμένα, δὲν θὰ γινόταν τὸ κακὸ πού ἔγινε.

Τὸ ραδιόφωνο μετέδιδε τὸν Ἑθνικὸ Ὕμνο: Μπράθο γιὰ μᾶς τὸ λέει, εἶπαν μερικοί. Καὶ ὕστερα...

— Προσοχή - προσοχή!

Μεταδίδομεν ἔκτακτη Κυβερνητικὴ ἀνοκοίνωση.

«Ἀπὸ τῆς πρωῒας σήμερον 20 Ἰουλίου 1974 ἰσχυραὶ Τουρκικαὶ δυνάμεις ἐπιχειροῦν ἀπόβαση εἰς τὴν Κύπρον. Ἡ Κυπριακὴ Ἑθνοφρουρά καὶ ὁ ἐκεῖ ὀλιγάριθμος Ἑλληνικὸς Στρατὸς μάχονται ὡς λέοντες κατὰ τῶν εἰσβολέων. Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ ποδὸς πολέμου. Ἐκηρύχθη γενικὴ Ἑπιστράτευσις.

Προσοχή - προσοχή.

Καλοῦνται ὅλοι οἱ ἄνδρες ἀπὸ 20—40 χρονῶν νὰ παρουσιασθοῦν ἐντὸς τῆς σήμερον εἰς τὰς μονάδας των πρὸς κατάταξιν. Οἱ μὴ ἐμφανιζόμενοι θὰ συλλαμβάνονται καὶ θὰ τυφεκίζονται ἐπὶ τόπου.

Ἑλληνες εἰς τὰ ὅπλα».

Ὁ κόσμος πάγωσε. Τὰ πηρούνια καὶ τὰ ποτήρια ἔπεσαν ἀπ' τὰ χέρια τους καὶ μιά βουθαμάρα τοὺς ἔπιασε.

— Ἑλληνες εἰς τὰ ὅπλα, ἐπανελάμβανε τὸ ραδιόφωνο.

— Φεύγουμι, ἀκούστηκε μιά δυνατὴ φωνή. Αὐτὸ ἦταν. Πήδησαν ὅλοι ὀρθιοὶ ποδοπατώντας πῖττες καὶ κεφτέδες καὶ ἐκσφενδονίζοντας τὰ κοψίδια κατὰ διαδίου. Τραγικὲς σκηνὲς ἀκολούθησαν. Οἱ γυναῖκες θγαζοντας στριγγλιὲς ἔσχιζαν τὰ μάγουλά τους καὶ ξερρίζωναν τὰ μαλλιά τους. Τὰ παιδιά ἀρπάχτηκαν ἀπ' τὸ λαιμὸ τῶν πατεράδων των σκούζοντας καὶ δὲν ἔλεγαν νὰ ξεκολλήσουν. Φωνὲς οἱ ἄνδρες, θρισιές, χαλασμός κόσμου. «Παναγία μ' τ' ἀδέρφια μας, Χρισμου... «Παναγία μ' τ' ἀδέρφια μας, Χριστέ μου... Φεύγουμε» ξανακούστηκε ἡ ἱ-

Καὶ τότε «ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ» τὸ πανηγύρι ἐγίνει σκορποχώρι. Ἐγκαταλείποντας τὰ πάντα ἄρχισαν νὰ τρέχουν ὅλοι, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιά, χωρὶς καὶ οἱ ἴδιοι νὰ ξέρουν γιὰ ποῦ.

Ἔχετε δεῖ γίδια σὰν πέφτει λύκος;

Ἔχετε δεῖ κόττες, σὰν πέφτει γεράκι;

Ἔτσι ἔτρεχαν πηδώντας κέδρα, λατσούδια, χαντάκια ἄλλος ξυπόλυτος καὶ ἄλλος μὲ ξένα παπούτσια. Καὶ στὴ σαστιμάρα τους, Ψηλοχωρίτες ἔτρεχαν πρὸς Κερασιὰ, Κερασιῶτες πρὸς Τρίστενο, Κριατσιῶτες πρὸς Διχώρι καὶ Ἀρτοτινοὶ πρὸς Λιδωρίκι.

— Φευγάτι, ποδαράκια μ'.

Καὶ μόνο ὁ πρόεδρος ἔμεινε ἐκεῖ ξερὸς σὰν στήλη ἄλατος μὴ θέλοντας νὰ πιστέψει στὰ μάτια του.

Σὲ μιά ὥρα τὸ χωριὸ εἶχε ἀδειάσει καὶ μόνοι πού ἀπόμειναν οἱ εἴκοσι ψυχὲς σὰν καὶ πρῶτα. Ἀμίλητα στὴν ἔρημη πλατεία τὰ γεροντάκια τὸ βράδυ περίμεναν τὸν πρόεδρο μὲ τὸ ραδιοφώνάκι νὰ ἀκούσουν τὰ νέα. Ἀλλὰ ραδιόφωνο δὲν ὑπῆρχε, τὸ εἶχε συγυρίσει ὁ πρόεδρος μὲ μιά κοτρώνα.

— Ποιὸς τὸ περίμενε, ὦρὲ παιδιά, τέτοιο θλιθερὸ πανηγύρι, λέει σὲ μιά στιγμή μὲ λυγμούς, διακόπτοντας τὴ νεκρικὴ σιγὴ.

Εἴκοσι πέντε χρόνια περιμέναμε καὶ μεῖς νὰ δοῦμε μιά ἄσπρη μέρα στὸ χωριὸ μας καὶ νὰ πῶς καταντήσαμε. Ποιὸς ἀκούει καὶ κείνον τὸν ἄτιμο τὸ Μπαμπανάτσα.

Ἀλλὰ ἄς φυλάξοι ὁ Θεὸς τὰ πιδάκια τ' κόσμου κὶ στὸ διάουλο τὸ παγγύρι.

— Τὰ πιδάκια μας, τὰ πιδάκια μας, εἶπαν ὅλοι μὲ μιά φωνή, καὶ στὸ διάολο τὸ παγγύρι.

'Απ' τὴ δραστηριότητα τῆς 'Εταιρείας

1.— Τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο Φωκίδας» πλουτίστηκε μὲ ἕνα σημαντικὸ καινούργιο ἀπόκτημα. Πρόκειται γιὰ τὸ πρῶτο τυπογραφικὸ πιεστήριο ποὺ ἔφτασε στὴν ᾽Αμφισσα γύρω στὰ 1918. Πρῶτος ιδιοκτῆτης ἦταν ὁ Θεοχάρης Μελισσάρης καὶ ὁ συνεταῖρος τους Βίρυ. Χ. Παπαϊωάννου. HOPKINSON καὶ COPE ἦταν, φαίνεται, οἱ κατασκευαστές του καὶ ἔτος κατασκευῆς τὸ 1886—ἔτσι γράφει κάπου. Στὸ πιεστήριο αὐτὸ τυπώθηκε ἡ ἀνεπανάληπτη «Ἱστορία τῆς ᾽Αμφίσσης» τοῦ Θεοχ. Μελισσάρη καὶ μ' αὐτὸ ἐξέδιδε τὴν «ΑΜΦΙΣΣΑ», τὴν πρώτη ἐφημερίδα μὲ κάποια συνέχεια τοῦ τόπου μας.

Ἀργότερα πωλήθηκε στὸν Ἀνδρέα Γιδόγιαννο, ὁ ὁποῖος, γιὰ πολλὰ χρόνια τύπωνε μ' αὐτὸ τὴν ἐφημερίδα «ΦΩΚΙΣ».

Στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς οἱ ἀντάρτες τὸ πῆγαν στὸ Λιδωρίκι γιὰ τὶς ἀνάγκες τους, ὅπου καὶ τὸ ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ Λιδωροκιῶτες, ἀπὸ φόβο προφανῶς, τὸ ἔχωσαν στὸ νεκροταφεῖο τους. Ἀπὸ ἐκεῖ, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τὸ ξέθαψε ὁ ὑπάλληλος, τότε, τοῦ Γιδόγιαννου Εὐθ. Κουλοβατιανὸς καὶ μὲ χίλιους κόπους τῶφερε στὴν ᾽Αμφισσα, ὅπου συνέχισε νὰ λειτουργεῖ ὡς τὸ 1970. Ἐν τῷ μεταξὺ ιδιοκτῆτης του εἶχε γίνει ὁ γαμπρὸς τοῦ Ἀνδρ. Γιδόγιαννου Σπύρος Τζαμτζῆς, ἡ κόρη τοῦ ὁποῖου Φρόλυ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ τὸ προσφέρει στὸ Λ.Μ.Φ.

Ἡ Ε.Φ.Μ., ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Νομοῦ, εὐχαριστοῦν τὴ δωρήτρια γιὰ τὴ ξεχωριστὴ δωρεὰ της.

2.— Συνεχίστηκαν οἱ προσφορὲς τῶν συμπατριωτῶν μας γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ᾽Εταιρείας.

Οἱ παρακάτω μᾶς ἔστειλαν τὰ ἀντίστοιχα ποσά:

Παναγιώτης Καστανᾶς, ᾽Αμφισσα	δρχ.	1.000
Ἀναστάσιος Σκιαδᾶς, Γαλαξείδι	»	1.000
Μάκης Μαγκλάρας, φωτογράφος, ᾽Αμφισσα	»	500
Ἀριστείδης Καστρίτης, Κίρρα,	»	2.000
Σπύρος Τραχανᾶς, ᾽Αμφισσα	»	1.000
Ἡλίας Ραχιώτης, ᾽Αμφισσα	»	1.000
Παναγ. Ι. Μᾶνος, ἀντισμῆναρχος, Ἀθήνα	»	2.500
Εὐθ. Μᾶνος, Δερβενακίων 20, Ἀθήνα	»	1.000
Ἡ ᾽Εταιρεία τοῦ εὐχαριστεῖ θερμὰ ὅλους.		

Ἐπιτρέπεται ἡ μερικὴ ἢ ὀλικὴ ἀναδημοσίευση τῶν κειμένων, μετὰ τὴν
προϋπόθεση νὰ γίνεταί μνηεία τοῦ περιοδικοῦ, ὅπου πρωτοδημοσιεύθηκε
καὶ νὰ δημοσιεύεται ὁ πρόλογος ἢ τὸ σχόλιο τῆς συντάξεως, ἂν ὑπάρχει.